Inv. A. 70. 541.

Dublet la 34109.

B58813

ACADEMIA ROMANA

STRATŬ ŞI SUBSTRATŬ

GENEALOGIA POPÓRELORŬ BALCANICE

DE

B. PETRICEICU-HASDEŬ

MEMBRU ALŬ ACADEMIEĬ ROMÂNE.

EXTRASŬ DIN

ANALELE ACADEMIEI ROMANE

Seria II, Tom. XIV.

MEMORIILE SECTIUNEI LITERARE

FUNDAȚIA REGELE CAROL I

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEĬ 16

1892.

STRATŬ ŞI SUBSTRATŬ

GENEALOGIA POPÓRELORŬ BALCANICE

DE

B. PETRICEICU-HASDEŬ

Membru alŭ Academieĭ Române.

Şedinţa solemnă din 27 Martie 1892.

Cine sunt Grecii de astădĭ?

De unde vinŭ Albanesiĭ?

Bulgariĭ şi Serbiĭ sunt eĭ óre în adevĕrŭ înrudiţĭ maĭ de aprópe cu Rusiĭ decât cu ceĭ-laltĭ Slavĭ?

Românii din Carpaţĭ venit'aŭ eĭ de peste Dunăre în véculŭ de mijlocŭ, după cum ne asigură unii? şi dacă n'aŭ venitŭ de acolo, atuncĭ carĭ anume să fie legăturile lorŭ de némŭ cu Macedo-Românii şi cu Istriano-Românii?

In fine, Greciĭ, Albanesiĭ, Serbiĭ, Bulgariĭ şi Românii, grămădiţĭ toţĭ pe aceeaşĭ Peninsulă Balcanică, sunt eĭ óre în realitate nisce deosebite naţionalităţĭ străine una alteia, după cum s'ar păré a fi la prima vedere?

Acestea sunt problemele cele marĭ de limpedĭtŭ în studiulŭ de față, probleme pe carĭ de de-multŭ le-ar fi deslegatŭ sciința, dacă într'una, pe felŭ de felŭ de căĭ piezișe, nu s'ar fi silitŭ să le totŭ încurce politica.

Negreșitŭ, politica unuĭ statŭ póte și chiar trebue să se foloséscă de istorie la așezarea instituțiunilorŭ interne și a raporturilorŭ externe ale națiunii, totŭ așa precum profită de astronomie pentru marină saŭ de geometrie pentru cadastru; dar o politică uneltindŭ falsificarea veritățiĭ istorice este ca și când ar cere să dispară din spațiŭ planeta Marte saŭ să se schimbe proprietățile triunghiuluĭ.

Eŭ unulŭ, dacă așĭ scì că Româniĭ sunt Țiganĭ saŭ că Unguriĭ aŭ descoperitŭ America, mĭ-ar părè rĕŭ, fórte rĕŭ, din punctulŭ de vedere alŭ simpatiilorŭ și antipatiilorŭ mele personale; totușĭ nu m'așĭ sfii o singură clipă de a spune adevĕrulŭ în fața tuturorŭ.

După acéstă profesiune de credință, care nu e de prisosŭ, intru d'a-dreptulŭ în materie.

Orĭ-unde istoria ne arată vre-o ginte temeinicŭ așezată, pretutindenea sub acéstă ginte ea ne lasă a vedé, saŭ măcar a zărì pe furișŭ, nisce rĕmășițe maĭ multŭ saŭ puținŭ stăruitóre dintr'o altă ginte maĭ veche, cucerită saŭ cotropită. Orĭ-ce ginte se compune, ca terenurile în geologie, dintr'unŭ stratŭ actualŭ și din substraturĭ succesive anterióre.

Pe Peninsula Balcanică, întru cât ne putemŭ urca ceva maĭ sigurŭ pe scara timpuluĭ cu ajutorulŭ scriitorilorŭ și alŭ monumentelorŭ, cincĭ-șése-șépte vécurĭ înainte de Cristŭ, ne întâmpină douĕ straturĭ etnice învecinate: gintea gréca și gintea tracică, ambele suprapuse unuĭ substratŭ comunŭ pelasgicŭ.

Cine anume să fi fostŭ Pelasgiĭ, aceĭ autoctonĭ între Marea-Négră și Marea-Adriatică, maĭ presărațĭ óre-când în Italia, póte și în Spania, și din carĭ în epoca luĭ Herodotŭ abia maĭ rĕmânea licărindŭ o urmă? Acéstă întrebare este, fără îndoială, maĭ întunecósă decât aceea despre originea Bascilorŭ de astădĭ; dar cum-că Pelasgiĭ aŭ

existatŭ într'o vreme, e totŭ așa de positivŭ ca și existența în timpulŭ nostru propriŭ a enigmaticuluĭ elementŭ bascicŭ.

Este probabilŭ că Pelasgiĭ n'aŭ fostŭ nicĭ Indo-Europeĭ, nicĭ Semițĭ, ci maĭ curêndŭ Hamițĭ. Așezămintele lorŭ în Asia-mică și apoĭ în Europa sudică sunt în dreptulŭ continentuluĭ africanŭ, unde Egiptulŭ strălucia ca centru alŭ hamitismuluĭ. Zidurile ciclopice ale Pelasgilorŭ parŭ a fi surorĭ piramidelorŭ egiptene, cu carĭ le și aseměna în vechime Pausanias, pe când Semițilorŭ, și chiar Indo-Europeilorŭ, nu le plăceaŭ nicĭ odată construcțiunile gigantice. Dacă Pelasgiĭ aŭ fostŭ Hamițĭ, după cum credemŭ noĭ, atuncĭ o personificațiune mitică a lorŭ pe Peninsula Balcanică ar fi Egipténulŭ Danaos, fratele luĭ Aegyptos, cu vr'o 1500 de anĭ înainte de Cristŭ, — să dicemŭ cu 2000 de anĭ, — acelŭ Danaos alŭ căruia némŭ clădi minunata cetate ciclopică de la Tiryns.

Orĭ-cum, fie Hamițĭ, fie Semițĭ, fie Indo-Europeĭ, Pelasgiĭ n'aŭ fostŭ Grecĭ și n'aŭ fostŭ Tracĭ; însă Traciĭ și Greciĭ, descălecândŭ în Europa, găsiseră pretutindenĭ o grósă pătură pelasgică și pretutindenĭ s'aŭ amestecatŭ cu ea, astŭ-felŭ că eĭ sciaŭ că nu sunt Pelasgĭ, dar sciaŭ totŭ-odată că se tragŭ din Pelasgĭ, de unde aserțiunile cele contradicĕtóre în aparență la scriitoriĭ anticĭ, carĭ deosebescŭ fórte lămuritŭ pe Pelasgĭ, pe Grecĭ și pe Tracĭ uniĭ de alțiĭ, și totușĭ adesea îĭ împleticescŭ la olaltă.

Cu acestŭ primŭ raportŭ de stratŭ și substratŭ se începe istoria Peninsuleĭ Balcanice, și se desfășóră apoĭ de atuncĭ, la intervaluri depărtate, prin alte douĕ raporturĭ analóge:

1) peste cea maĭ mare parte din stratulŭ tracicŭ, devenitŭ la rêndulŭ sĕŭ substratŭ, se așéză Latiniĭ, dândŭ nascere naționalitățiĭ traco-latine a Românilorŭ;

2) peste cea maĭ mare parte din stratulŭ românŭ, devenitŭ la rêndulŭ sĕŭ substratŭ, se așéză Slaviĭ, dândŭ nascere naționalitățiĭ românо-slavice a Serbilorŭ și naționalitățiĭ românо-slavice a Bulgarilorŭ.

Din prima amalgamare — latinisarea Tracilorŭ — se sustrage numaĭ némulŭ Albanesŭ, uniculŭ supraviețuitorŭ nemijlocitŭ alŭ stra-

tuluĭ ante-latinŭ și acela mulțumită căruia noĭ putemŭ sci astădĭ cam ce felŭ de ginte a fostŭ acea tracică, ceea ce n'amŭ sci aprópe de locŭ după puținele date linguistice și etice împrăștiate pe icĭ-colea în literatura clasică.

Din amalgamarea a doua—slavisarea Latinilorŭ—s'aŭ sustrasŭ numaĭ Româniĭ din Dacia. Repetămŭ încă odată: *numaĭ Românii din Dacia*, căcĭ așa numiții Macedo-Românĭ și Istriano-Românĭ, *Armânii* din Pindŭ și *Rumerii* din Dalmația, după cum ne vomŭ încredința maĭ la vale, nu se pogóră din Latiniĭ de acolo din epoca cea ante-slavică, ci se tragŭ din numeróse cete de Daco-Românĭ din Carpațĭ, trecute peste Dunăre abia în secolulŭ X.

Pe Grecĭ, din causa înalteĭ lorŭ culturĭ literare, de'naintea căreia se închinaŭ cu entusiasmŭ Scipioniĭ și Cesariĭ, Romaniĭ n'aŭ pututŭ și chiar n'aŭ vrutŭ să-ĭ latiniseze. Din ce în ce maĭ scăpătațĭ sub raportulŭ moralŭ și intelectualŭ, Greciĭ totușĭ și-aŭ păstratŭ astŭ-felŭ străvechea lorŭ naționalitate, o păstrézăși o vorŭ păstra și de acum înainte. Amesteculŭ medievalŭ cu Slavĭ, cu Albanesĭ, cu Românĭ, cu cine maĭ scie cine,—unŭ amestecŭ care făcea pe al-de Fallmerayer să tăgăduéscă elenismulŭ palicarilorŭ de astădĭ, — acelŭ amestecŭ grecisà pe ceĭ ce se însoțiaŭ cu dînșiĭ, dar pe dînșiĭ nu ĭ-a românisatŭ, nicĭ albanisatŭ, nicĭ slavisatŭ. Ca naționalitate, Kir-Ianne se trage d'a-dreptulŭ din Leonidĭ și din Aristotelĭ, din Temistocli și din Platonĭ, din acea pleiadă de capete sublime și de inimĭ uriașe, a cărora rĕsărire pe unŭ peticuțŭ de spațiŭ într'unŭ peticuțŭ de timpŭ este unŭ fenomenŭ fără pereche în istoria omenirii. Greciĭ actualĭ sunt o continuitate directă a vechilorŭ Elinĭ, totŭ așa precum Copțiĭ actualĭ, fără graiulŭ cărora nu s'arŭ fi pututŭ descifra hieroglifele, sunt o continuitate directă a vechilorŭ Egiptenĭ.

Numaĭ și numaĭ legionariĭ romanĭ ar fi fostŭ în stare să desnaționaliseze pe Grecĭ, și eĭ n'aŭ făcut'o. In Grecia cea cucerită — observă Mommsen (Röm. Gesch. V. 249) — se învĕță maĭ puținŭ latinesce, decum se învĕță grecesce în Roma cea cuceritóre. Maĭ multŭ decât atâta: Romaniĭ îngăduiaŭ de bună voe Grecilorŭ să gre-

ciseze întréga parte meridională a Peninsuleĭ Balcanice, în care de altmintrelea procesulŭ de grecisare se începuse deja sub Filipŭ și sub Alexandru celŭ Mare. La umbra aquileĭ capitoline, acéstă propagandă grecéscă se întindea până la Balcanĭ. In Tracia propriŭ ḑisă, devenită provincie romană cu unŭ secolŭ înainte de cucerirea Dacieĭ, inscripțiunile până la Traianŭ, sub Traianŭ și după Traianŭ sunt aprópe tóte grecesce; ba chiar și legionariĭ ceĭ maĭ curațĭ Romanĭ, bună-óră unŭ *Aurelius Mucianus*, cum s'ar ḑice la noĭ unŭ «Aurelŭ Mucénu,» își făceaŭ fală de a nu scrie în latinesce, ci: *Αὐρέλιος Μουκιανὸς πρετωριανὸς κωόρτης τρίτης πρετωρίου*, etc. (Dumont, Inscr. de la Thrace p. 11; cfr. Heuzey et Daumet, Mission de Macédoine, Paris 1864; О. Антонинъ Поѣздка въ Румелію, Petersb. 1880). Este archeologicesce absurdŭ de a crede că Românii de astădĭ din Macedonia, din Epirŭ, din Tesalia, s'aŭ formatŭ acolo în acea epocă, și vomŭ vedé maĭ jos că acésta este absurdŭ nu numaĭ archeologicesce. La nordŭ însă, între Balcanĭ și între Dunăre, apoĭ pe întregulŭ teritoriŭ iliricŭ ocupatŭ astădĭ de elementulŭ serbo-croatŭ, cu atâta și maĭ vîrtosŭ în Dalmația cea pe atuncĭ privită ca o parte a Italieĭ, cultura latină și numaĭ latină se lăția fără nicĭ o pedecă de-asupra substratuluĭ tracicŭ, pe care-lŭ metamorfosă și prin care se metamorfosă ea însăși într'o naționalitate românéscă trans-danubiană, paralelă cu naționalitatea românéscă cis-danubiană din Carpațĭ, născêndă ceva maĭ târḑiŭ din aceleași doue ingrediente — din Latinĭ și din ramura tracică a Dacilorŭ. In Epirŭ, grație unorŭ fericite împrejurărĭ topice excepționale, Traciĭ scăpaŭ și de Grecĭ și de Romanĭ, însă numaĭ acolo.

Românii și Greciĭ împărțiaŭ dar atuncĭ, între secoliĭ III—VII, în doue jumĕtățĭ aprópe d'o potrivă întinderea Peninsuleĭ Balcanice: uniĭ la nordŭ de Balcanĭ, ceĭ-lalțĭ la sudŭ. Greciĭ maĭ aveaŭ pe de-asupra insulele și fășiĭ grecisate din Asia și din Africa, ba încă și orașele din Dobrogea și de lângă Dunăre, iar Românii, pe lângă Oltenia, Banatŭ și o parte din Ardélŭ, își tindeaŭ ramure peste Panonia, unde maĭ în urmă îĭ găsi năvala maghiară. Câtŭ se atinge de Muntenia propriŭ ḑisă și de Moldova, să nu căutămŭ acolo pe

Românĭ în acea epocă, în care vîjia pe ţĕrmulŭ nordicŭ alŭ Măriĭ negre rostogolirea hórdelorŭ rĕsăritene spre gurile Dunăriĭ. Dela Nistru şi până la Oltŭ era o adevĕrată vale a plângeriĭ, de unde nu scăpaĭ decât numaĭ dóră înfundându-te în creeriĭ Carpaţilorŭ.

E comicŭ, şĭ totuşĭ este fórte adevĕratŭ, că celŭ maĭ vechiŭ monumentŭ alŭ limbeĭ române, unŭ monumentŭ istoricesce maĭ preţiosŭ pentru noĭ decât însuşĭ Columna luĭ Traianŭ, se datoréză unuĭ catârŭ „τῷ ἡμιόνῳ“, despre care vorbescŭ pe largŭ doĭ scriitorĭ bizantinĭ din secolulŭ VI : Theophanes în Ἱστοριῶν βίβλοι δέκα, şi Theophylactus Simocatta în Ἱστορία οἰκουμενική. Incepêndŭ dela Thunmann şi până la Ciparĭŭ, începêndŭ dela Ciparĭŭ şi până la mine, toţĭ pe rêndŭ suntemŭ nevoiţĭ a încăleca pe acelŭ năsdrăvanŭ catârŭ, fără care n'amŭ fi în stare astăḑĭ a dovedi printr'unŭ textŭ neîndoiosŭ vechea latinisare a Tracilorŭ între Balcanĭ şi între Dunăre. Era pe la anulŭ 580, sunt acum treĭ-spre-ḑece vécurĭ. Chaganulŭ Avarilorŭ pustià Imperiuluĭ Orientalŭ. Doĭ hatmanĭ romanĭ, Comenţiolŭ şi Martinŭ, ascunşĭ în codriĭ Balcanilorŭ, aŭ năvălitŭ de acolo pe neaşteptate asupra barbarilorŭ. Isbânda era sigură, să nu se fi întîmplatŭ catârulŭ de maĭ sus, care purta o povară. Povara alunecându şi căḑêndŭ de pe catârŭ, fără s'o bage de sémă stăpânulŭ dobitoculuĭ, unŭ altŭ ostaşŭ strigă, câtŭ îĭ ţinea gura, să se întórcă ca s'o rădice: τόρνα τόρνα φράτρε=tórnă, tórnă, fratre! Aşa ḑice Teofane, şi totŭ aşa povestesce Teofilactŭ, la care însă este forma retórnă: ῥετόρνα, şi se maĭ adaugă că aceste cuvinte eraŭ în limba ţĕreĭ, adecă în graiulŭ locuitorilorŭ din regiunea Balcanilorŭ : „ἐπιχωρίῳ τε γλώττῃ“. Intrégă óstea luĭ Comenţiolŭ şi a luĭ Martinŭ fiindŭ compusă din Românĭ, ţipĕtulŭ «tórnă, fratre!» produse între dînşiĭ o mişcare de spaimă, căcĭ elŭ însemna retragere: înturnare saŭ re'nturnare. Româniĭ dar aŭ fugitŭ, însă «tórnă, tórnă, fratre» ne-a rămasŭ, încât istoriculŭ trebue să binecuvinteze acea fugă, datorită unuĭ catârŭ.

Acésta se petrecea, încă o dată, în a doua jumĕtate a secoluluĭ alŭ VI-lea.

Precum la nordŭ în Dacia peste substratulŭ traticŭ se așternuse stratulŭ latinŭ, totŭ așa dar aŭ dispărutŭ Tracii sub latinĭ la sudŭ în antica Mesie, iar cu atâtŭ maĭ vîrtosŭ nu puteaŭ să nu dispară în regiunea Ilirieĭ, unde elementulŭ traticŭ fusese celŭ d'întâĭ cuceritŭ și latinisatŭ.

In locŭlŭ numeróselorŭ dialecte tracice de altă dată, trebuiaŭ să se formeze treĭ marĭ dialecte traco-latine: dialectulŭ daco-latinŭ în Carpațĭ, dialectulŭ meso-latinŭ în Balcanĭ și dialectulŭ iliro-latinŭ spre Adriatica; treĭ dialecte carĭ, dela apusŭ spre rĕsăritŭ, alcătuiaŭ o prelungire organică a grupuluĭ dialectelorŭ italiene.

Afară din Epirŭ, Tracĭ nu maĭ eraŭ nicăirĭ, adecă nicăirĭ nu se maĭ vedeaŭ pe de-asupra.

Acum, în secoliĭ VI și VII, se arată unŭ noŭ stratŭ: stratulŭ slavicŭ. Intr'unŭ modŭ sporadicŭ și fără a remâné pe locŭ, ci numaĭ năvălindŭ, prădându, învărtindu-se și apoĭ întorcêndu-se, Slaviĭ făcuseră cunoscință cu Peninsula Balcanică deja cu multŭ maĭ dinainte, maĭ alesŭ amestecațĭ printre Goțĭ, printre Hunĭ, printre Avarĭ. In deșertŭ însă slaviștiĭ de altă dată cu generalulŭ Čertkow în frunte, și d. Drinow maĭ încóce (Заселеніе Балканскаго полуострова Славянами, Moscva 1873), și-aŭ bătutŭ și-și batŭ capulŭ de a găsi locuințe compacte statornice de Slavĭ în Dacia până la secolulŭ VI, iar peste Dunăre până cu unŭ secolŭ maĭ târdiŭ.

Pentru a ajunge la scopulŭ lorŭ, Čertkowiĭ și Drinowiĭ sunt siliți a alerga la următórele mijlóce:

1. dînșiĭ ieaŭ invasiunile momentane de Slavĭ, și chiar aparițiunile individuale de câte unŭ Slavŭ, dreptŭ așezăminte etnice permanente, ca și când — de pildă — ar susținé cine-va că România a fostŭ colonisată de Germanĭ, fiind-că armate austriace aŭ trecutŭ pe la noĭ nu o dată, saŭ fiindŭ-că unŭ Winterhalder a fostŭ subministru la Finance, iar unŭ Van Saanen la Externe;

2. dînșiĭ restălmăcescŭ prin lexiconulŭ slavicŭ vechea nomenclatură topică și personală a Peninsuleĭ Balcanice, adecă nesce cuvinte alŭ cărora sensŭ nu se scie și, prin urmare, e lesne orĭ-și-cuĭ, când

apucă o vorbă *en bloc* fără s'o descompună în tulpină și 'n sufixŭ și fără a se întemeia pe vr'o lege fonetică, să-ĭ dea totŭ felulŭ de sensurĭ cu ajutorulŭ unorŭ aseměnărĭ curatŭ materiale, de exemplu unŭ *Hasdeŭ* prin cele treĭ sonurĭ *h-s-d* póte să devină latinulŭ *Hosidius* saŭ evreulŭ *Khisdaï* saŭ olandesulŭ *Heusde*;

3. în fine, dînșiĭ respingŭ mărturia contrarie a texturilorŭ celorŭ maĭ necontestabile, bună-óră a împĕratuluĭ Constantinŭ Porfirogenetŭ, și se întemeiază pe vre-o interpolațiune posterióră dintr'unŭ textŭ indiferentŭ, bună-óră pe pasagiulŭ despre cele «șépte némurĭ slavice» în Tracia la Arménulŭ Moïse de Choren, scriitorŭ din secolulŭ V, dar a căruia cronică a fostŭ refăcută în secolulŭ X, când s'a și intercalatŭ în ea pasagiulŭ în cestiune, luatŭ din Anastasius Bibliothecarius, scriitorŭ din secolulŭ IX.

Nicĭ o dovadă seriósă despre așezarea Slavilorŭ pe Peninsula Balcanică înainte de secolulŭ VII, nu există.

Cele «șépte némurĭ slavice» ne întîmpină pentru prima óră la Bizantinulŭ Teofane sub anulŭ 678, o sută de anĭ după «tórnă, tórnă, fratre.»

Pe când Româniĭ din Balcanĭ strigaŭ: tórnă, tórnă, fratre,— totŭ atuncĭ trăia Gotulŭ Iornande, ajunsŭ episcopŭ alŭ Ravenneĭ în Italia, și trăia Greculŭ Procopiŭ, devenitŭ prefectŭ alŭ Bizanțuluĭ, cele maĭ sigure douĕ isvóre despre începuturile Slavilorŭ pe Peninsula Balcanică, cele maĭ sigure nu numaĭ prin aceea că eraŭ contimporanĭ, dar maĭ alesŭ prin călĕtoriile lorŭ și prin înalta posițiune politică a amîndurora. Pe timpulŭ luĭ Procopiŭ și alŭ luĭ Iornande, adecă în secolulŭ VI, la méḑă-ḑi de Dunăre nu se afla încă nicăirĭ nicĭ unŭ așezămîntŭ slavicŭ, ci numaĭ la nordŭ, și anume în sus dela gurele Dunăriĭ. Iornande, maĭ alesŭ, descrie pe cât se póte de limpede marginile topografice ale celorŭ douĕ marĭ ramure slavice orientale de atuncĭ: Anțiĭ și Slavinĭi. Slavinĭi — ḑice elŭ — se întindŭ dela Dunăre până la Nistru și apoĭ spre nordŭ până la Vistula, iar Anțiĭ dela Nistru spre rĕsăritŭ până la Nipru.

Noĭ amŭ tradusŭ din textulŭ luĭ Iornande numaĭ partea care se

cuprinde în tóte edițiunile și în tóte manuscriptele. Am lăsatŭ fără traducere pasagiulŭ, pe care slaviștiĭ, cu Schaffarik în capŭ, îlŭ tăgăduescŭ sub cuvîntŭ că n'are nicĭ unŭ înțelesŭ: «sinnlos» (Abkunft d. Slawen, 115.) Acelŭ pasagiŭ însă se găsesce atâtŭ într'unŭ manuscriptŭ fórte importantŭ, precum și în primele edițiunĭ, și dacă elŭ nu avea nicĭ unŭ înțelesŭ pentru Schaffarik, l'a căpĕtatŭ totuși pentru Zeuss, iar dela Zeuss încóce se maĭ întăresce printr'o descoperire archeologică. Pasagiulŭ în cestiune sună într'unŭ manuscriptŭ: «a civitate novi et Sclavino rumunnense et lacu qui appellatur Musianus»; în primele edițiunĭ, începêndŭ dela a luĭ Bonaventura Vulcanius: «a civitate nova et Sclavino Rumunnensi et lacu qui appellatur Musianus.» «Lacus Musianus» se scie că este laculŭ Ramșin din Dobrogea. Aci se împacă toțĭ comentatoriĭ. Ceea ce nu plăcea luĭ Schaffarik este anume: «Sclavinum Rumunnense». Zeuss, unŭ capŭ genialŭ ca linguistŭ și ca istoricŭ totŭ-odată, acela care — după expresiunea luĭ Rösler (Üb. d. Zeitpunkt d. slaw. Ansiedlung, în Sitzungsb. d. Wien. Akad., phil-hist. Cl. t. LXXIII p. 96) — ne minunézĕ cu atâtŭ maĭ multŭ cu câtŭ maĭ bine îlŭ cunóscemŭ: «ein Forscher den wir desto mehr bewundern, je mehr wir ihn studiren;» Zeuss, reproducêndŭ pasagiulŭ de maĭ sus (Die Deutschen u. die Nachbarstämme p. 593—4), constată că «Civitas Nova» se numia la Bizantinĭ orașulŭ Nicopole, iar «Sclavinum Rumunnense» — dice elŭ — ar puté să fie actualulŭ satŭ Slăvenĭ din districtulŭ Romanațĭ, astŭ-felŭ că textulŭ întregŭ din Iornande însemnézĕ că locuințele Slavinilorŭ se întindeaŭ în jos până la gurile Dunăriĭ și până la Oltŭ: «die nördlichen Grenzen der Sklawenen lägen so am Dniester und an der Weichsel, die südlichen an der Donaumündung und der Aluta.»

Și când dicea acestea pe ghicite prin puterea geniuluĭ sĕŭ, Zeuss nu scia că satulŭ Slăveniĭ de lângă Oltŭ a fostŭ în adevĕrŭ unŭ punctŭ fórte însemnatŭ deja în epoca romană. Cu alte cuvinte, Zeuss nu putea să scie ceea ce va vorbì în urmă despre Slăvenĭ d-lŭ A. Odobescu bună-óră, când — profitândŭ de săpăturile altora de maĭ înainte — ne dă în studiulŭ sĕŭ despre «Antichitățile din Romanațĭ»

(Scrieri t. II, p. 414, 447) următórea notiță: «Mai spre nordŭ la Slă-«veni, alăturĭ cu calea luĭ Traianŭ, este o cetate pătrată cu șanțŭ «întreitŭ și cu unŭ turnŭ lângă dînsa, așezate dreptŭ pe malulŭ «înălțatŭ alŭ Oltuluĭ. In rîpa de sub cetate și sub curtea d-luĭ Mur-«gășénu s'a deschisŭ la 1837 o boltă subterană, din care s'aŭ scosŭ «mai multe tăbliță de pétră sculptate cu icónele ḑeuluĭ Mitra și cu «inscripțiunile: SOLI. INVICTO. MITHRAE., și unŭ altarŭ purtândŭ «cuvintele: ARA. SOLIS.. ..» Și apoĭ mai jos adaugă: «Iată acum «informațiunile ce ne veniră dela Slăveni (plasa Ocoluluĭ): în acéstă «comună Slăveniĭ se află în centrulŭ sĕŭ ruinele uneĭ *vechĭ cetățuĭ*, «care, după cercetările făcute prin bĕtrâniĭ comuneĭ, nu se scie de «când și de cine este zidită, ale căreĭ șanțurĭ se vĕdŭ a fi fostŭ «numaĭ de pămîntŭ, iar nu de pétră saŭ de cărămidă. *Bănuți cu «inscripțiunĭ* fórte vechĭ s'aŭ găsitŭ adesea de locuitorĭ pe ruinele «acesteĭ cetățĭ. Se mai află încă prin acéstă comună, ruinatŭ, unŭ «*drumŭ așternutŭ cu piétră* mĕruntă, avêndŭ direcțiune dela «miéḑă-nópte spre miéḑă-ḑi prin comună, care se ḑice a fi fostŭ «făcutŭ de împĕratulŭ Traianŭ (subscr. P. Ionescu.....).»

In România sunt mai multe sate numite «Slăvescĭ», dar — afară de acelŭ satŭ de lângă Oltŭ — nicĭ o localitate nu pórtă numele de Slăveni, în care se păstréză atâtŭ de viŭ «Sclavinum» alŭ luĭ Iornande, «Slavinum Rumunnense», adică Slăvinulŭ Românescŭ, marginea cea apusénă a stăpâniriĭ slavice la noĭ în secolulŭ VI. Sufixațiunea românéscă cea mai obicĭnuită a no-menclatureĭ de sate fiindŭ în «-escĭ» și în «-enĭ», *Slăveni* este o formă posterióră analogică în locŭ de vechĭulŭ *Slăvinŭ*, «Sclavi-num», în care ne întîmpină sufixulŭ -în, unŭ sufixŭ multŭ mai rarŭ dar fórte caracteristicŭ în numirĭ topice oltene: Severinŭ, Marotinŭ, Potopinŭ, Scorcodinŭ, Robotinŭ, Sânbotinŭ etc., și în cele perso-nale ca: Tudorinŭ, Florinŭ, Sorinŭ și altele. Fie topicŭ, fie perso-nalŭ, sufixulŭ nostru -în este vechiulŭ latinŭ onomasticŭ -īnus, -īna, -īnum, mai adesea numaĭ amplificativŭ ca în «Severinus» din «Se-verus», «Justinus» din «Justus», «Constantinus» din «Constans»

«Paulinus» din «Paulus» etc. Topiculŭ «Slăvinŭ» cată 'dar să se fi născutŭ din personalulŭ «Slăvinŭ», o amplificațiune printr'unŭ sufixŭ curatŭ românescŭ din numele «Slavŭ» fórte întrebuințatŭ altă dată la toți Slavii: Slavata, Slavek, Slavko, Slaven etc. (Морошкинъ, Именословъ, p. 179—80; cfr. Венелинъ, Граматы p. 348). Românii, ca și alte popóre, împrumutaŭ nume personale de pe la toți vecinii, adesea fără nicĭ o schimbare; pe «Slav» însă eĭ l'aŭ românisatŭ în «Slăvinŭ» printr'o sufixațiune de totŭ romanică. Mai este de observatŭ că *v* între douĕ vocale s'a conservatŭ în «Slăvinŭ» ca și 'n «Severinŭ», căcĭ fonetica numirilorŭ topice și personale diferă în acéstă privință de fonetica vorbelorŭ comune, în carĭ unŭ asemenea *v* tinde a se vocalisa ca în «calŭ = ital. cavallo». Identificarea între Slăveniĭ de astădĭ și între «Sclavinum» din secolulŭ VI, bănuită de Zeuss printr'o interpretare exclusivŭ istorică a textuluĭ luĭ Iornande, se confirmă dar pe deplinŭ prin archeologie și prin linguistică totŭ-odată.

Intregulŭ pasagiŭ: «Sclavini a Civitate Nova et Sclavino Rumun-«nensi et lacu qui appellatur Musianus usque ad Danastrum et «in boream Vistula tenus commorantur; hi paludes sylvasque pro «civitatibus habent» însemnéză astŭ-felŭ: «Hotarele Slavilorŭ se «începŭ în centru dela Dunăre în fața Nicopoleĭ, apoĭ la stânga «dela Oltŭ în dreptulŭ Slăvinuluĭ românescŭ, iar la drépta dela «laculŭ Ramsinŭ în Dobrogea, mergêndŭ de aci spre nordŭ și spre «rĕsăritŭ până la Vistula și până la Nistru, pe unde nu sunt orașe, «ci numaĭ bălțĭ și pădurĭ.»

Cele treĭ puncturĭ sudice, Iornande le înșiră în ordinea importanțeĭ lorŭ relative: Nicopole, Slăvinŭ, Ramsinŭ; iar la «Sclavinum» elŭ adaogă epitetulŭ «rumunnense,» «românescŭ,» tocmaĭ pentru a se feri de confusiune, de óre-ce în pasagiulŭ întregŭ e vorba de poporulŭ Slavinilorŭ, cărora «Sclavinum» nu le aparținea, ci aparținea Românilorŭ.

Acestŭ «rumunnensis» ne aduce aminte că sufixulŭ -ensis devenise așa dicêndŭ specificŭ pentru numirile etnice din Dacia: *Ἀλβοκήνσιοι, Πιαρήνσιοι, Τρικορνήνσιοι, Ποτουλατήνσιοι, Σαλδήνσιοι, Καυκοήνσιοι,*

Κιτήνσιοι, Ῥατακήνσιοι, Amicenses, Picenses etc. la Ptolemeŭ, la Dione Cassiŭ, la Ammian Marcellin și la alții. Către aceste numiri etnice din Dacia, «Namen dakischer Völkerschaften» după expresiunea luĭ Pott (Personennamen, p. 459), se maĭ adaogă acum: Rumunnenses, — prima mențiune textuală a formeĭ Român saŭ Rumân.

Pe când d-lŭ Gr. Tocilescu scormolesce cu sapa în mână și descopere în Dobrogea orașulŭ romanŭ Tropaeum, despre existența căruia nu maĭ e chipŭ a ne îndoi, îmĭ pare bine de a descoperi și eŭ, la unŭ altŭ capĕtŭ alŭ lumiĭ românescĭ, orașulŭ oltenescŭ «Sclavinum rumunnense;» totușĭ, maĭ puținŭ norocosŭ decât vechiulŭ meŭ elevŭ și acum iubitŭ colegŭ, acéstă descoperire eŭ cată s'o împărțescŭ cu rĕposatulŭ Zeuss, ba încă trebue să-ĭ lasŭ luĭ partea cea maĭ frumósă. Mergŭ cu altruismulŭ și maĭ departe: îmĭ pare rĕŭ că împărțéla nu s'a făcutŭ maĭ de 'nainte între Zeuss și între d-lŭ A. Odobescu, căruia unŭ Zeuss ar fi trebuitŭ să nu-ĭ scape din vedere, când scria tocmaĭ despre Slăveni.

La Iornande ramura Slavinilorŭ se întindea dela Dunăre în sus până la Vistula, pe când la rĕsăritŭ de dînșiĭ locuia ramura Anților dela Nistru până la Nipru. Acéstă prețiósă indicațiune «Vistula» ar fi ea singură de ajunsŭ pentru a ne arĕta că Slavinii eraŭ anume Poloni, iar Anții eraŭ Ruși saŭ maĭ bine Ruteni. Polonii dar aŭ fostŭ aceia carĭ în secolulŭ VI ocupaseră întréga Moldovă cu Muntenia până la Oltŭ și carĭ — cu câte-va decimĭ de anĭ maĭ în urmă — s'aŭ revĕrsatŭ peste Dunăre pentru a da acolo nascere naționalității bulgare. La acestŭ polonismŭ alŭ Bulgarilorŭ noĭ vomŭ reveni maĭ jos. De-o-cam-dată să trecemŭ la Sêrbĭ.

Ceea ce Procopiŭ și Iornande sunt pentru începuturile Bulgarilorŭ, pentru începuturile Serbilorŭ este Impĕratulŭ Constantinŭ Porfirogenetŭ. Nimenĭ nu era maĭ în posițiune decât dînsulŭ de a cunósce totŭ ce se petrecea saŭ ceea ce se petrecuse într'o epocă destulŭ de apropiată în marginile și la hotarele imperiuluĭ. Eĭ bine, elŭ ne spune fórte limpede că întréga ginte sêrbéscă, Sêrbiĭ propriŭ dișĭ și Croațiĭ cu diferitele lorŭ subdivisiunĭ, s'aŭ așezatŭ pe

teritoriulŭ spre Adriatică în secolulŭ VII, sub împĕratulŭ Eracliŭ, adecă ceva înainte de anulŭ 640, și că se pogorîse acolo din părțile Bavarieĭ (*Βαγιβαρεία*) învecinate cu Franconia (*Φραγγία*=Francia orientalis), decĭ nicĭ decum din Rusia, și nicĭ din Galiția, după cum unulŭ după altulŭ și unulŭ dela altulŭ totŭ repetă slaviștiĭ, ci anume din ramura cea maĭ occidentală a Slavilorŭ, adecă din ramura bohemă.

Se pare că însuși cuvîntulŭ Serb a fostŭ într'o vreme óre-care unŭ nume genericŭ pentru întréga ramură bohemă. Așa dișiĭ Sorabĭ din Lusația, carĭ îșĭ daŭ eĭ înșiĭ numele de «Serbĭ» întocmaĭ ca și Serbiĭ din Peninsula Balcanică, vorbescŭ unŭ dialectŭ bohemŭ, amestecatŭ cu elemente polone. Nu e apoĭ fără însemnătate, că în cronica bohemă rimată a luĭ Dalimil, scrisă pe la anulŭ 1300 pe basa legendelorŭ poporane, ne întîmpină următorulŭ pasagiŭ despre «Ceh», fabulosulŭ părinte alŭ naționalității boheme:

«W srbském jazyku jest zemie
«Jejžto Charwati jest imie,
«W tej zemi bieše lech
«Jemuž imie bieše Čech . . . »

Adecă: «In gintea serbă este o țéră, care se numesce Croația; în «acea țéră era unŭ boierŭ, care se numia Ceh . . . »

Scriindŭ acestea pe la finea secoluluĭ XIII, Dalimil nu putea avé în vedere vre-o altă Serbie saŭ vre-o altă Croație decât singurele carĭ existaŭ atuncĭ și carĭ există până astădĭ. Prin urmare, unicului sensŭ legendarŭ, care se póte da într'unŭ modŭ firescŭ pasagiuluĭ de maĭ sus, este că la Bohemĭ era încă próspĕtă în secolulŭ XIII tradițiunea despre strînsa lorŭ legătură de némŭ cu Serbiĭ și cu Croațiĭ și despre vechea respândire a numeluĭ de Serbĭ peste întréga ramură bohemă. Dalimil se împacă pe deplinŭ în acéstă privință cu aceea ce ne spune Constantinŭ Porfirogenetŭ

Bulgariĭ priviți ca o colonie polonă și Serbiĭ ca o colonie bohemă, iată ceva cu totulŭ noŭ, deși resultă d'a-dreptulŭ din mărturia fântânelorŭ istorice celorŭ maĭ temeĭnice.

Acéstă mărturie atâtŭ de positivă n'o vedeaŭ óre predecesoriĭ meĭ, aceia carĭ citézămereŭ pe Iornande și pe Constantinŭ Porfirogenetŭ? Negreșitŭ că eĭ o vedeaŭ, dar se sbucĭumaŭ a n'o vedé, adecă a o încungiura saŭ a o restălmăci prin felŭ de felŭ de tertipurĭ, numaĭ și numaĭ fiindŭ-că pe ceĭ tendențioșĭ îĭ nemulțumĭa că Slaviĭ nu sunt destulŭ de vechĭ pe Peninsula Balcanică, iar pe ceĭ nepărtenitorĭ îĭ încurca o teorie linguistică cu desĕvêrșire falsă, pe care dînșiĭ o îmbrățișară fără s'o fi cercetatŭ maĭ de aprópe. Vomŭ vorbì numaĭ cu aceștĭ din urmă, a cărora retăcire e de bună credință.

Dobrowsky împărția pe toțĭ Slaviĭ în douĕ ramure: o ramură orientală, în care elŭ bagă pe Rușĭ, pe Bulgarĭ și pe Serbĭ, și o ramură occidentală, în care clŭ pune pe Polonĭ și pe Bohemĭ. Criteriele acesteĭ clasificațiunĭ, așa cum ni le dă Dobrowsky (Institutiones linguae slavicae, Vindob. 1822, p. I), sunt tóte fără nicĭ o greutate. Primulŭ criteriŭ este că Slaviĭ orientalĭ ḑicŭ «razum», pe când ceĭ occidentalĭ «rozum»; ultimulŭ criteriŭ este că Slaviĭ orientalĭ ḑicŭ «desnitza», pe când ceĭ occidentalĭ «pravitza»; și totŭ așa sunt cele-lalte optŭ din numĕrulŭ totalŭ de ḑece criterie. După nesce asemenea criterie, Rutenĭĭ trebuescŭ despărțițĭ de Slaviĭ orientalĭ, căcĭ eĭ ḑicŭ «rozum», nu «razum».

Nu după deosebirĭ lexice și nu după forme rare saŭ isolate se clasifică dialectele uneĭ familie linguistice, ci ele trebuescŭ clasificate după trăsurile cele fundamentale fonetice. Astŭ-felŭ, de exemplu, ceea ce caracterisă graiulŭ rusescŭ și pe celŭ rutenescŭ după tóte dialectele și în tóte monumentele literare, întru câtŭ nu s'a furișatŭ în ele limba bisericéscă, paleo-slavică, este așa numitulŭ plenison, rusesce полногласіе, adecă sonurile liquide *l* și *r* provócă o reduplicare vocalică a silabeĭ, de ex. «golovà» în locŭ de «glòva» saŭ «glàva», «gòrod» în locŭ de «grod» saŭ «grad», «koròlĭ» în locŭ de «krolĭ» saŭ «kralĭ» etc. Acestŭ pleni-son, cu care s'aŭ bălăbănitŭ toțĭ slaviștiĭ, începêndŭ dela Vostokov și până la Potebnia, este atâtŭ de esențialŭ și atâtŭ de circulatorŭ în graiulŭ Rușilorŭ și alŭ Rutenilorŭ, în câtŭ isbesce dela cea d'întâĭ clipă urechea orĭ-căruĭ ne-Rusŭ saŭ ne-Ruténŭ. Nicĭ Poloniĭ, nicĭ Bohe-

mii, dar nicĭ Serbiĭ, nicĭ Bulgariĭ, nu cunoscŭ câtuși de puținŭ acestŭ fenomenŭ foneticŭ, de ajunsŭ elŭ singurŭ pentru a construi o unitate dialectală deosebită ruteno-rusă.

Unitatea ruteno-rusă este acea pe care Iornande o numia Anți, «Antes», spunêndu-ne că ei stăpânescŭ dincolo de Nistru și că sunt ramura cea mai puternică a ginteĭ slavice: «fortissimi eorum», ceea ce e adevĕratŭ până astădĭ.

Alăturĭ cu unitatea ruteno-rusă, fără ca să vorbimŭ aci despre dialecte micĭ, carĭ lesne îșĭ potŭ găsi locului internŭ saŭ intermediarŭ din dată ce se va stabili o adevĕrată clasificațiune a dialectelorŭ celorŭ marĭ, ne întîmpină alte douĕ unități slavice dialectale: unitatea polono-bulgară și unitatea bohemo-serbă.

Pe Polono-bulgarĭ îĭ caracterisă:

1. Vocala nasală. In vechea bulgară, adecă în așa numita paleoslavică, acéstă vocală se representă prin literele cirilice ѫ și ѧ, rostite ca *on* și *en* în francesulŭ «b*on*» și «f*in*»; la Poloni ea se scrie astădĭ prin *a* și *e* cu cedilă: ą, ę. La Bulgariĭ actualĭ vocala nasală s'a păstratŭ numaĭ în unele localități saŭ în unele vorbe, dar totuși s'a păstratŭ cu o deplină certitudine. Fenomenulŭ a fostŭ indicatŭ de multŭ de Grigorovič, apoĭ studiatŭ de Miklosich (Die Sprache d. Bulgaren, Wien, 1858) și urmăritŭ de Hattala (Knijiževnik, t. II, p. 461 sqq.) Intre vocala nasală polonă și între cea bulgară nu există cea mai mică diferență. Nicĭ Ruteno-Rușiĭ, nicĭ Bohemo-Serbiĭ nu cunoscŭ acéstă particularitate atâtŭ de caracteristică pentru fonetismulŭ polono-bulgarŭ. Luândŭ exemple din textulŭ publicatŭ de Hattala, noĭ vedemŭ bulgăresce «*en*zik» = polonulŭ«język (ĭ*en*zyk)», pe când rusesce, rutenesce, bohemesce și serbesce cuvîntulŭ sună «ĭazyk» saŭ «ĭezik» fără nicĭ o nasală; bulgăresce «*răn*kă» = polonulŭ «ręka (r*en*ka)», pe când rusesce, rutenesce, bohemesce și serbesce: «ruka». Vorbele nóstre «por*unc*ă», «r*ând*», m*unc*ă», rĕsp*int*ie», ogl*ind*ă» etc., noĭ le-amŭ împrumutatŭ anume din vechea bulgară, și sub aceeași formă nasală le-amŭ fi pututŭ împrumutà dela Poloni, numaĭ dela Bulgarĭ

și dela Poloni, nicĭ-odată dela ceĭ-lalțĭ Slavĭ. La ceĭ-lalțĭ Slavĭ vocala *on* și *en* nu ne întîmpină nicĭ în graiulŭ de astădĭ, nicĭ în monumentele lorŭ cele maĭ vechĭ, afară numaĭ de dialectulŭ slovenŭ, despre care vomŭ vorbi maĭ jos.

2. Sonulŭ *dz* pe lângă *z* nu există nicĭ la Ruteno-Rușĭ, nicĭ la Bohemo-Serbĭ, ci numaĭ la Polono-Bulgarĭ. In grafica cirilică *z* se scria *з* și se numia «zemlĭa», iar *dz* se scriea *ѕ* și se numia «dzĭalo», fie-care sonŭ posedându câte unŭ semnŭ graficŭ deosebitŭ. Câte unŭ semnŭ graficŭ deosebitŭ aŭ ambele sonurĭ și în alfabetulŭ slavicŭ celŭ numitŭ glagolița. Miklosich a doveditŭ de multŭ că litera *ѕ* și cea corespundĕtóre din glagolița exprimă totŭ-d'a-una anume sonulŭ *dz* (Rad jugoslov. Akad., IX, 11—16.) Totŭ așa în texturile cirilice românescĭ *ѕ* se rostesce totŭ-d'a-una *dz*, și este maĭ cu sémă desŭ în cele moldovenescĭ: радѕ = ra*dz*â, брънѕ = brân*dz*â etc., dar зълог = zălog. Polonesce se scrie *z* și *dz*: «ziemia» și «dzień». La Bulgariĭ de astădĭ sonulŭ *dz*, ca și vocala nasală, nu se maĭ aude pretutindenea, dar pe unde s'a păstratŭ, acolo sună curatŭ polonesce, și frațiĭ Tzankof (Gramm. d. bulg. Spr. 7) observă cu dreptŭ cuvîntŭ: «das *z* in einigen Wörtern wird in manchen Gegenden wie das polnische *dz* ausgesprochen.» In bulgarulŭ «*dzvănețŭ*» «clopoțelŭ» *dz* sună întocmaĭ ca în polonulŭ *dzwónek* «clopoțelŭ», rusesce *zvonok*, bohemesce *zwonec*. Nemicŭ analogŭ la toțĭ ceĭ-lalțĭ Slavĭ, afară de Slovacĭ, la carĭ cătră elementulŭ bohemŭ s'a adaosŭ celŭ polonŭ. Belo-Rușiĭ sunt pe jumĕtate Poloni prin consonantismulŭ lorŭ. La Rutenĭ *dz* sună numaĭ în cuvintele împrumutate dela Poloni saŭ dela Moldovenĭ; iar la Muntenegrenĭ este unŭ italienismŭ «*z* dolce» ca în «razzo» saŭ «pranzo».

3. In fine, Poloniĭ și Bulgariĭ se întîlnescŭ în sonulŭ *ĭa*, pe care Ruteno-Rușiĭ și Bohemo-Serbiĭ îlŭ rostescŭ *ie*. In alfabetulŭ cirilicŭ acestŭ *ĭa* e representatŭ prin litera ѣ numită «ĭatĭ». Imprumutându cirilica dela vechiĭ Bulgarĭ, Româniĭ aŭ conservatŭ luĭ ѣ valórea-ĭ cea adevĕrată, pe care Rușiĭ și Serbiĭ aŭ schimbat'o în *ie*. Numaĭ Bulgariĭ și Poloniĭ ḑicŭ: «v*ĭa*ra (вѣра)» nu «v*ie*ra», «gn*ĭa*zdo (гнѣздо)» nu «gn*ie*zdo», «nev*ĭa*sta (невѣста)» nu «nev*ie*sta».

In acestŭ modŭ, treĭ particularităţĭ fonetice de cea maĭ mare însemnătate: vocala nasală *on* şi *en* (ѫ, ѧ), duplulŭ *z* şi *dz* (ꙁ, ѕ) şi ĭatismulŭ în locŭ de ĭetismŭ, stabilescŭ o unitate dialectală polono-bulgară în opositiune cu unitatea dialectală cea ruteno-rusă.

Unitatea bohemo-serbă, pe de altă parte, se caracterisă prin:

1. Funcţiunea vocalică a luĭ *r*. Bohemesce şi serbesce se ḑice de o potrivă *trn, prst, krk* etc., acolo unde toţĭ cei-lalţĭ Slavĭ trebue să recurgă la o vocală propriŭ ḑisă: *tern, perst.* Nicĭ Ruteno-Rusiĭ, nicĭ Polono-Bulgariĭ nu cunoscŭ acestŭ fenomenŭ.

2. Din tóte dialectele slavice, numaĭ Bohemiĭ şi Serbiĭ posedă cantitatea prosodică: vocale lungĭ şi vocale scurte în sensulŭ celŭ clasicŭ musicalŭ alŭ cuvîntuluĭ. O vocală lungă la Bohemĭ póte fi scurtă la Serbĭ şi vice-versa, după cum este chiar în unele dialecte boheme saŭ serbescĭ, dar fenomenulŭ în sine e acelaşĭ, şi elŭ deosebesce cu totulŭ unitatea bohemo-serbă de cele-lalte douĕ unităţĭ: cea ruteno-rusă şi cea polono-bulgară. Compare orĭ-cine:

Rusulŭ:	*Polonulŭ*:	*Bohemulŭ*:	*Serbulŭ*:
boloto	błoto	bláto	blȁto
soloma	słoma	sláma	slàma
zdorov	zdrów	zdráv	zdràv
čerešnĭa	czeresznia	třešně	trèšnĭa etc.

Despre accentuaţiunea polono-bulgară şi cea bohemo-serbă noĭ vomŭ vorbì maĭ jos.

A pretinde că Rutenĭĭ şi Rusiĭ aŭ avutŭ şi eĭ odată vocala nasală saŭ vocala liquidă şi le-aŭ perdutŭ maĭ în urmă, saŭ că Poloniĭ nu avuseseră dintru 'ntâĭ pe *dz* şi l'aŭ căpĕtatŭ maĭ târḑiŭ, este a confunda noţiunea concretă de unŭ dialectŭ naţionalŭ cu noţiunea abstractă de o limbă primitivă comună uneĭ ginţĭ. E vorba de Rutenĭ, de Rusĭ, de Polonĭ, de Bohemĭ, de când Rutenĭĭ sunt Rutenĭ, de când Rusiĭ sunt Rusĭ, Poloniĭ Polonĭ şi Bohemiĭ Bohemĭ, iar nicĭ decum nu e vorba de o teoretică epocă anterióră unitară.

Eĭ bine, de când Rutenĭĭ sunt Rutenĭ şi Rusiĭ Rusĭ, adecă dintr'o

perióda cu mult mai veche decât secolulŭ VI, — și numai acestŭ secolŭ ne interesă pe noi în studiulŭ de față, — ei n'aŭ nicĭ o urmă de vocala nasală a Polono-Bulgarilorŭ, de vocala liquidă a Bohemo-Serbilorŭ, de *dz*, de cantitate prosodică, etc.

Orĭ-care ar fi fostŭ, sub raportulŭ fonetismuluĭ, ipotetica «limbă primitivă comună» a Slavilorŭ, ea se diferențiase în câte-va dialecte marĭ dintr'unŭ timpŭ immemorialŭ, fie-care mare dialectŭ dobândindŭ unŭ caracterŭ propriŭ prin acelașĭ procesŭ prin care s'aŭ caracterisatŭ maĭ încóce Bulgariĭ și Serbiĭ: stratificațiune. Acéstă lucrare a substraturilorŭ eterogene asupra diferențierĭĭ Slavilorŭ era cât p'aci s'o ghicéscă eminentulŭ linguistŭ rusescŭ Baudouin de Courtenay, elevŭ alŭ luĭ Ascoli, dar a trecutŭ iute pe d'asupra-ĭ cu următórea observațiune nedesvoltată și neaplicată: «Probabilŭ «o înrîurire străină, de altŭ némŭ, a comunicatŭ deosebitelorŭ gru-«purĭ de dialecte și sub-dialecte slavice caracterulŭ celŭ distinctivŭ «alu fie-căruĭ grupŭ.» (Программа лекцій, Kazan 1881 p. 145: «Вѣроятное чужое, иностранное вліяніе, сообщившее отдѣльным группам словянских нарѣчій и говоров своеобразный характер.»)

Treĭ straturĭ de o potrivă slavice așezându-se fie-care în treĭ regiunĭ diferite peste câte unŭ altŭ felŭ de substratŭ etnicŭ, unulŭ a devenitŭ bohemŭ pe Elba, celŭ-laltŭ polonŭ pe Vistula, celŭ de alŭ treilea ruteno-rusŭ pe Nipru saŭ pe aiurea, și din acelașĭ momentŭ fonetismulŭ fie-căruia din ele este unŭ fonetismŭ a-parte. Substratulŭ Bohemilorŭ va fi fostŭ celticŭ saŭ germanŭ, substratulŭ Ruteno-Rușilorŭ va fi fostŭ tătărescŭ saŭ finesŭ, nu se scie; cu maĭ multă siguranță se póte crede că substratulŭ Polonilorŭ a fostŭ anume litvanŭ, și numaĭ asupra acestuia din urmă noĭ ne vomŭ opri o clipă.

Litvaniĭ nu sunt Slavĭ, după cum nu sunt nicĭ Germanĭ, ci o ginte indo-europee separată. Prin încălcărĭ succesive din partea altorŭ némurĭ, eĭ aŭ ajunsŭ a fi puținŭ numeroșĭ, dar totușĭ se împărțescŭ în douĕ marĭ dialecte: celŭ litvanŭ propriŭ ḑisŭ și celŭ leticŭ, după ce unŭ alŭ treilea dialectŭ, celŭ prusicŭ, a dispărutŭ cu desĕvêrșire. Leții saŭ Latîșiĭ sunt ramura cea maĭ nordică, lângă

Marea-Baltică; Litvanii propriŭ ḑișĭ, ramura cea sudică, sunt din vecii vecilorŭ la cósta Polonilorŭ, în acelașĭ chipŭ în care Bascii sunt la cósta Spaniolilorŭ saŭ Bretonii la cósta Francezilorŭ, adecă: înghițindŭ Spaniolii substratulŭ ibericŭ, aŭ rĕmasŭ neînghițiți numaĭ Bascii; înghițindŭ Francezii substratulŭ galicŭ, aŭ rĕmasŭ neînghițiți numaĭ Bretonii; înghițindŭ Polonii substratulŭ litvanŭ, pe care-lŭ cotropiseră la așezarea lorŭ în regiunea Vistuleĭ, numaĭ o parte din acelŭ substratŭ a rĕmasŭ neînghițită.

Acea vocală nasală pe care n'o aŭ Ruteno-Rușii și Bohemo-Serbii, pe care n'o are nicĭ chiar ramura cea letică a Litvanilorŭ, Litvanii propriŭ ḑișĭ o aŭ pe deplinŭ desvoltată, de unde dînșii, ca substratŭ, aŭ dat'o stratuluĭ polonŭ.

Comparați:

Vechi bulgarŭ:	Polonŭ:	Litvanŭ:	Rusŭ:	Rutenŭ:	Bohemŭ:	Serbŭ:
des*ent*ĭ	dzies*ięć*	dẽš*im*tis	desĭatĭ	desĭatĭ	deset	deset
pe*nt*a	pie*nt*a	pẽ*n*tis	pĭata	pĭata	peta	peta (pi*n*tene)
me*nk*ŭkŭ	mie*nk*ki	mė*n*kas	mĭagkiĭ	mĭahkyĭ	mĕkky	mek
ze*nt*ĭ	zie*nć*	ge*nt*ìs	zĭatĭ	zĭatĭ	zet′	zet
zo*nb*ŭ	zo*nb*	ža*mb*as	zub	zub	zub	zub (zi*mb*escŭ)
mo*nd*rŭ	mo*nd*ry	ma*nd*rùs	mudryĭ	mudryĭ	moudrý	mudr (mâ*nd*ru)
ro*nk*a	re*nk*a	ra*nk*à	ruka	ruka	ruka	ruka (poru*nc*ă)
blo*nd*ĭtĭ	blo*nd*zić	bla*ns*ti	bluditĭ	bluditi	blouditi	bluditi (blâ*nd*ă)
o*ngl*ĭ	we*ngiel*	a*ngl*is	ugolĭ	uholĭ	uhel	ugalĭ...

Lăsămŭ ca alțiĭ să urmăréscă maĭ departe ceea ce noĭ ne mărginimŭ aci de a indica pe scurtŭ, căcĭ nouĕ ne ajunge a constata conformitatea faptuluĭ istoricŭ cu faptulŭ linguisticŭ. Când Iornande aduce pe Bulgarĭ dela Vistula, iar Constantinŭ Porfirogenetŭ pe Serbĭ din Bohemia, mărturia lorŭ, atâtŭ de ponderósă prin sine însășĭ, nu numaĭ că nu e în contrădicere cu adevĕrata clasificațiune a dialectelorŭ slavice, ci tocmaĭ se controléză și se întăresce prin acéstă clasificațiune.

In invasiunile Polonilorŭ peste Dunăre, înainte de așezarea lorŭ acolo, aŭ participatŭ une-orĭ și cete vecine de Rutenĭ de peste Nistru, adecă — în graiulŭ luĭ Procopiŭ și alŭ luĭ Iornande — pe lângă

«Slavinĭ» aŭ fostŭ și «Anții», din carĭ unii n'aŭ pututŭ să nu rĕmână și eĭ peste Dunăre. Pe de altă parte, la năvălirea Bohemilorŭ în laturea superióră apusénă a Peninsuleĭ Balcanice, ĭ-aŭ însoțitŭ o sémă de cete învecinate de Poloni, după cum ne dă a înțelege însușĭ Constantinŭ Porfirogenetŭ, când ne spune că unulŭ din principiĭ sĕrbescĭ era venitŭ din regiunea Vistuleĭ: *„εἰς τὸν ποταμὸν Βίολας.“* Dar grosulŭ naționalității bulgare s'a formatŭ din Poloni, cu unŭ amestecŭ prea micŭ de Ruteni, iar grosulŭ naționalității serbe s'a formatŭ din Bohemĭ cu unŭ amestecŭ prea micŭ de Poloni, în ambele casurĭ fără nicĭ unŭ ingredientŭ de Rușĭ propriŭ dișĭ.

Aceste douĕ straturĭ slavice, celŭ polonŭ de o parte și celŭ bohemŭ de alta, s'aŭ suprapusŭ d'o potrivă stratuluĭ anteriorŭ românescŭ, așezatŭ elŭ însușĭ dela Marea-Négră până la Marea Adriatică peste substratulŭ primitivŭ tracicŭ, adecă s'aŭ suprapusŭ celorŭ douĕ dialecte latine transdanubiane dispărute: celŭ meso-latinŭ și celŭ iliro-latinŭ. Românii de peste Dunăre aŭ fostŭ slavisațĭ astŭ-felŭ pe de-asupra, ceea ce vrea să ḍică că Slavii de peste Dunăre aŭ fostŭ românisațĭ astŭ-felŭ pe de de-subt: raportŭ de stratŭ și de substratŭ.

Inainte de a trece maĭ departe, unŭ cuvîntŭ despre Slovenii ceĭ din Carintia și din Stiria, cărora școla luĭ Miklosich, saŭ maĭ bine a luĭ Kopitar, le atribue limba paleo-slavică, dându-ĭ numele de paleo-slovenică.

Strînsa înrudire dialectală a Slovenilorŭ cu Serbiĭ este maĭ pe sus de orĭ-ce îndoială, și totușĭ eĭ posedă până astădĭ pe a-locurĭ vocala nasală ca Poloniĭ și aŭ avut'o deja în secolulŭ X, judecândŭ după textulŭ așa numitŭ frisingianŭ. Vocala nasală nu este singura particularitate fonetică, care-ĭ unesce cu Poloniĭ. In acelașĭ textŭ frisingianŭ, bună-óră, ne întîmpină contracțiunile *tva, me* pentru *tvoia, moie*, întocmaĭ ca polonesce, și până astădĭ la Slovenĭ, ca și la Poloni, circuléză de o potrivă *člek* și *človek*=*człek* și *człowiek*. Numele lorŭ medievalŭ «Sclavini», identicŭ cu numele medievalŭ «Sclavini» alŭ Bulgarilorŭ, indică iarășĭ unŭ singurŭ dialectŭ polonŭ,

despărțitŭ în douĕ ramure. Epoca despărțiriĭ cată să fi fostŭ secolulŭ VI, póte chiar secolulŭ V, când dintr'unŭ punctŭ comunŭ la nordŭ-ostŭ de Carpațĭ, adecă din Galiția actuală, ramura cea maĭ orientală s'a pogorîtŭ spre gurile Dunăriĭ, unde nĭ-o arată Procopiŭ și Iornande. Cea-laltă ramură, maĭ occidentală rĕmasă dintâĭ în Galiția, a începutŭ apoĭ, prin trecĕtorile munțilorŭ Tatra și Beskid, a străbate în Pannonia, nu înainte de finea secoluluĭ VII, după ce adecă o ramură a Bohemilorŭ ocupase deja Iliria. Din Pannonia invasiunea maghiară împinse o parte din aceștĭ Polonĭ cătră Carintia și cătră Stiria, unde eĭ s'aŭ amestecatŭ cu Serbiĭ.

Sloveniĭ foméză astŭ-felŭ unŭ dialectŭ intermediarŭ între unitatea polono-bulgară și între acea bohemo-serbă. In timpulŭ petreceriĭlorŭ în Pannonia — o vomŭ vedé maĭ jos — Sloveniĭ s'aŭ întâlnitŭ cu elementulŭ românescŭ. Dela aceștĭ Slovenĭ, iar nu dela Bulgarĭ, aŭ căpĕtatŭ Unguriĭ cuvintele lorŭ cu vocala nasală: p*én*tek = пѧтъкъ, r*en*d = рѧдъ, szer*en*tse = съръща, par*an*cs = поржчѫ, etc. Aceștĭ Slovenĭ, la rêndulŭ lorŭ, dela Româniĭ din Pannonia, iar nu dela ceĭ din Dacia, aŭ căpĕtatŭ unele particularitățĭ linguistice, bună-óră diftongulŭ nostru *oa* (Miklosich, Lautl. p. 228.)

Este de observatŭ că, după cum trecerea Polonilorŭ din Moldova în Bulgaria în secolulŭ VII a permisŭ Rutenilorŭ a se așeza în urmă pe malulŭ nordicŭ alŭ Dunăriĭ, totŭ așa Ruteniĭ aŭ profitatŭ de pogorîrea celorŭ-lalțĭ Polonĭ în Pannonia pentru a urmà și acolo după dînșiĭ, prin aceeașĭ cale a Tatreĭ și a Beskiduluĭ, așezându-se în unele părțĭ nordŭ-ostice ale Ungarieĭ, unde-ĭ găsimŭ până astăḑĭ.

Câtŭ se atinge de cestiunea, dacă limba paleo-slavică este vechea bulgară saŭ dacă e vechea slovenă, apoĭ pe noĭ — întru câtŭ vechea slovenă și vechea bulgară represintă de o potrivă unŭ dialectŭ paleo-polonŭ — ea ne preocupă fórte puținŭ în casulŭ de față: lăsămŭ pe slaviștĭ să se certe eĭ-înde-eĭ.

Raportulŭ de s t r a t ŭ și de s u b s t r a t ŭ constitue substanța uneĭ naționalitățĭ. Cătră acéstă substanță se adaogă pretutindenĭ din când în când a c c i d e n t e, adecă o intervenire superficială a

unorŭ elemente etnice străine, deja după formarea cea definitivă a uneĭ naționalități. Fenicienii aŭ fostŭ unŭ accidentŭ la vechiĭ Elenĭ. In Tracia occidentală a fostŭ unŭ accidentŭ elementulŭ celticŭ alŭ Scordiscilorŭ saŭ alŭ Tauriscilorŭ; în Tracia orientală, elementulŭ germanŭ alŭ Bastarnilorŭ. Goții, Gepidii, Longobardii, apoĭ Hunii, Avarii și câți alții, aŭ fostŭ accidente pe întréga Peninsulă Balcanică. La Neo-latiniĭ din Apusŭ n'a fostŭ decât unŭ accidentŭ reversarea elementuluĭ germanicŭ peste stratulŭ latinŭ celŭ suprapusŭ acolo substratuluĭ celticŭ, ibericŭ, etruscŭ, pe a-locurĭ chiar pelasgicŭ. Din stratŭ și substratŭ se nasce organismulŭ uneĭ naționalități; prin accidente se preînnoescŭ moleculele acestuĭ organismŭ, se activéză circulațiunea, dar organismulŭ remâne acelașĭ.

In desvoltările de maĭ sus noĭ n'amŭ vorbitŭ nimicŭ despre elementele cele accidentale turanice pe Peninsula Balcanică. Bohemiĭ găsiră în Iliria stoluri de Avarĭ, carĭ aŭ peritŭ fără a lăsa maĭ nimicŭ fino-tătărescŭ în naționalitatea serbă. Asupra Polonilorŭ, abia așezați în Balcanĭ, năvăliră alte stoluri fino-tătărescĭ, așa numiții Bulgarĭ din părțile rîuluĭ Volga, carĭ se arĕtaseră din când în când și maĭ înainte în imperiulŭ bizantinŭ, atârnați la hórdele cele cotropitóre ale Hunilorŭ (Zeuss, op. cit. 710—727), și carĭ de astă dată, devenindŭ stăpânĭ, deteră «Slavinilorŭ» luĭ Iornande și aĭ luĭ Procopiŭ până și numele de «Bulgarĭ». Unŭ nume și nimicŭ maĭ multŭ. Bulgariĭ sunt Tătarĭ numaĭ prin nume, după cum numaĭ prin nume sunt Germanĭ Francesiĭ: «Franken»; după cum numaĭ prin nume «Anții» luĭ Procopiŭ și aĭ luĭ Iornande sunt Scandinavĭ, căcĭ «Rus» era numele Varegilorŭ celorŭ veniți în Rusia din Svedia. De aceeașĭ natură ne-reală este numele de «Romanĭ», «Ῥωμαῖοι», pe care și-lŭ daŭ Grecii moderni.

Tătărescŭ între Grecĭ, Slavĭ și Românĭ nu e aprópe nimicŭ pe Peninsula Balcanică, afară numaĭ dóră de unele figurĭ cu nasurĭ turtite saŭ de unele căpĕțîne brachy-cephalice, pe carĭ le studiază antropologiștii, dar carĭ nu dovedescŭ nimicŭ, chiar dacă ele s'arŭ puté supune unuĭ seriosŭ controlŭ statisticŭ. La Serbĭ, la Bulgarĭ, la Românĭ, pretutindenĭ némurile turanice se desnaționalisaŭ din

dată ce se vedeaŭ isolate de restulŭ Tătărimiĭ. Óre unde maĭ sunt astădĭ Cumaniĭ din Moldova?

Pentru Peninsula Balcanică întrégă, Tătariĭ aŭ fostŭ ca o vijelie care trece înainte, iar Slaviĭ — Poloni spre resăritŭ, Bohemĭ spre apusŭ — aŭ fostŭ o mănósă plóie care, intrându adâncŭ în pămîntulŭ celŭ românescŭ de maĭ înainte, a făcutŭ să rodéscă acolo douĕ naționalităţĭ nouĕ pline de viitorŭ: naționalitatea bulgară și naționalitatea serbă.

Fiindŭ vorba despre numele «Bulgarŭ», pe care și l'aŭ însușitŭ maĭ târdiŭ Slaviniĭ luĭ Iornande și aĭ luĭ Procopiŭ, aci este locŭlŭ de a observa în trécĕtŭ că până în timpiĭ de totŭ noĭ elŭ era cu desĕvêrșire necunoscutŭ Românilorŭ. Moșiĭ și strămoșiĭ noștri numiaŭ totŭ-d'a-una pe Bulgarĭ Șchĭaĭ. Așa, de exemplu, despre cucerirea Bulgarieĭ de către Turcĭ cronicarulŭ olténŭ Moxa (Hasdeŭ, Cuv. d. bĕtrânĭ, I, 402) dice: «Baĭazitŭ prinse pre Șușmanŭ domnulŭ Șchĭailorŭ de-lŭ tăè, ani 1395, atunce luară Turcii țara Șchĭailorŭ cu totulŭ . . .» Cuvîntulŭ «șchĭaŭ», ca simplu epitetŭ, căpĕtase în gura poporuluĭ românŭ înțelesulŭ de «naivŭ» saŭ «rusticŭ.» Mitropolitulŭ Dosofteiŭ dice într'unŭ locŭ (Synaxar, 1683, Dec. 29, f. 244 a): «omŭ prostacŭ și șchĭau și cu totulŭ țĕrănatecŭ.» Să se bage de sémă că în «Șchĭaŭ», nefiindŭ unŭ nume personalŭ saŭ topicŭ, ci unŭ termenŭ comunŭ, s'aŭ păzitŭ cu rigóre legile fonetice: «Șchĭaŭ» derivă din «Sclavum» prin aceeașĭ trecere a luĭ *cl* în *chĭ* și prin aceeașĭ vocalisare a luĭ *v* între vocale ca în «chee» vechiŭ «chĭae» din «clavem», «chĭamă» din «clamat», «rîŭ» din «rivum», etc. Româniĭ dar nu cunosceaŭ decât numele celŭ primitivŭ alŭ ramureĭ polone așezate în secolulŭ VII peste substratulŭ meso-latinŭ: «Sclavini» la Iornande, „Σκλαβηνοί“ la Procopiŭ. Albanesiĭ, alŭ cărora fonetismŭ se apropie în acéstă privință și în altele multe de celŭ românescŭ, niciĭ dînșiĭ nu numescŭ pe Bulgarĭ altŭ-felŭ decât Ștĭa, Bulgaria — Ștĭinică.

Despre rolulŭ substratuluĭ românescŭ în nascerea și în desvoltarea Slavilorŭ transdanubianĭ aŭ vorbitŭ maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ unĭĭ și alțiĭ, maĭ alesŭ răposatulŭ Miklosich, și eŭ însumĭ în studiulŭ meŭ: «O pagină din sintaxa româno-albanesă» (Cuv. d. bĕtr., II p. 611—687.) Va fi multŭ, multŭ, fórte multŭ de vorbitŭ de acum înainte. Aci noĭ vomŭ atinge unŭ singurŭ punctŭ, care va întregì cele ḑise maĭ sus despre polonismulŭ Bulgarilorŭ și bohemismulŭ Serbilorŭ.

Cele treĭ unităț dialectale slavice se deosebescŭ una de alta nu numaĭ prin fonetismŭ, dar și prin accentuațiune. Ruteno-Rușiĭ aŭ o accentuațiune de totŭ liberă: accentulŭ póte să cadă pe orĭ-care silabă a cuvînteluĭ. La Poloni și la Bohemĭ, din contra, accentulŭ este nestrămutatŭ, și anume: la Poloni totŭ-d'a-una pe silaba penultimă, la Bohemĭ totŭ-d'a-una pe prima silabă. Așa, de exemplu, numele rîuluĭ Ialomița póte să fie accentatŭ rusesce în patru feluri: Ìalomița, Ialòmița, Ialomița și Ialomìță; polonesce numaĭ: Ialomița; bohemesce numaĭ: Ìalomița; — treĭ sisteme de accentuațiune cu desĕvêrșire deosebite.

De aci urmézŭ că la Bulgarĭ, după cum este la Poloni, accentulŭ ar trebui să cadă tot-d'a-una pe penultima, iar la Serbĭ, după cum este la Bohemĭ, tot-d'a-una pe prima; și întocmaĭ așa ar fi fostŭ, dacă substratulŭ românescŭ celŭ transdanubianŭ n'ar fi sguduitŭ accentuațiunea celorŭ douĕ straturĭ slavice de acolo. Românii, ca și Italienii, avêndŭ o accentuațiune pe deplinŭ liberă, aŭ altoit'o Serbilorŭ și Bulgarilorŭ. Acéstă libertate de accentuațiune s'a socotitŭ până acuma la Serbĭ și la Bulgarĭ ca unŭ semnŭ de unitate dialectală cu Rușiĭ, pe când în faptă Rușiĭ, precum amŭ vĕḑutŭ, n'aŭ avutŭ de locŭ a face nicĭ cu Bulgariĭ, nicĭ cu Serbiĭ Insă accentuațiunea românéscă n'a pututŭ să distrugă peste totŭ la Serbĭ și la Bulgarĭ cele douĕ sisteme anterióre, astŭ-felŭ că sistema penultimară, cea polonă, se maĭ recunósce până astădĭ la Bulgarĭ, iar sistema primară, cea bohemă, se maĭ recunósce până astădĭ la Serbĭ. Și iată cum:

1. Unele sub-dialecte bulgare, bună-óră Zagoriceniĭ și Costureniĭ,

accentuéză tot-d'a-una pe penultima întocmaĭ ca Polonii: èdno, mòmče, râkă, žènă, dète, òvčar, ùmrel, galèno, četìri, zatvorèni, napravìla, mesečina, babičkă, golèmo, kraliță etc. etc., mutându accentulŭ în flexiune ĭarăși întocmaĭ ca Polonii, de exemplu: din *òvčar* «ciobanŭ» *ovčàrkă* «ciobancă» = polonesce din «*òwczarz — owczarka*» (Tzonev, Za udarenieto v bălgarski ezik, în Sbornik t. 6, Sofia 1891, p. 23.)

2. La Serbĭ, sdruncinându-se accentuațiunea bohemă prin înrîurirea substratuluĭ românescŭ, a rĕmasŭ totuși tendința de a accentà pe cât se póte maĭ sus, astŭ-felŭ că la auḍŭ se pare ca și când accentulŭ ar fi totŭ-d'a-una pe prima silabă Din acéstă causă, ca o dovadă de tendința cea generală, când unŭ nume se construesce cu o prepositiune, numele póte să devină atonicŭ, urcându-se accentulŭ pe prepositiune, bună-óră: nà ranu, nà vodu, prèko brda etc. (Miklosich, Lautl. I, 320), întocmaĭ ca bohemesce: òb den, pòd nohou etc., ceea ce la nume disilabice saŭ polisilabice e peste putință în cele-lalte dialecte slavice.

Cunoscutulŭ profesorŭ dela Belgradŭ, d-lŭ Stoian Boškovič, actualulŭ ministru alŭ Serbieĭ în România, mĭ-a observatŭ într'o ḍi că din toțĭ străiniĭ, Slavĭ și ne-Slavĭ, Bohemiĭ sunt aceia carĭ învață maĭ lesne și vorbescŭ maĭ bine serbesce. Și nu e de mirare, de vreme ce numaĭ pe Bohemĭ nu-ĭ póte încurca vocala *r*, quantitatea prosodică și accentuațiunea sêrbéscă.

In acestŭ chipŭ băgarea Sêrbilorŭ și Bulgarilorŭ în unitatea ruteno-rusă a fostŭ până acum ca unŭ felŭ de ilusiune optică, datorită împrejurăriĭ că Rușiĭ, Serbiĭ și Bulgariĭ aŭ același alfabetŭ și aceeași limbă bisericéscă.

Limba bisericéscă maĭ cu deosebire, adecă vechea bulgară, a servitŭ a formà limba rusésca cea literară, dându-ĭ unŭ aspectŭ fórte depărtatŭ de graiulŭ rusescŭ poporanŭ și apropiând'o într'unŭ modŭ artificialŭ de graiurile slavice transdanubiane; și aceeași limbă bisericéscă a fostŭ în cursŭ de secolĭ limba oficială și literară a Sêrbilorŭ, astŭ-felŭ că — la prima vedere — rusesce, serbesce și bul-

găresce se pare a fi maĭ-maĭ totŭ una, deși în realitate aceste treĭ graiurĭ aparținŭ la treĭ unități dialectale diferite.

Prin fonetismŭ, până și prin accentuațiune, întru câtŭ nu s'a amestecatŭ în ele substratulŭ celŭ românescŭ, bulgara este unŭ vechiŭ dialectŭ polonŭ, serba unŭ vechiŭ dialectŭ bohemŭ.

La Bulgarĭ, fără îndoială, înrîurirea românéscă se resimte maĭ puternicŭ decât la Sêrbĭ, ceea ce însemnéză una din treĭ:

1. Saŭ că stratulŭ serbescŭ a fostŭ, în provinciile pe carĭ le-a ocupatŭ, maĭ numerosŭ decât stratulŭ bulgarŭ în cele-lalte provinciĭ;

2. Saŭ că Meso-Latiniĭ aŭ fostŭ maĭ compacțĭ și maĭ energicĭ sub Bulgarĭ decât Iliro-Latiniĭ sub Sêrbĭ;

3. Saŭ că Serbiĭ n'aŭ încetatŭ multŭ timpŭ de a fi în contactŭ cu dialectele cele înrudite dela Iliria în sus până la Bohemia, pe când Bulgariĭ s'aŭ vĕdutŭ de odată despărțițĭ de trunchiulŭ Polonilorŭ, așa că ceĭ dintâĭ aŭ pututŭ să resiste maĭ bine decât ceĭ-lalțĭ acțiuniĭ substratuluĭ românescŭ.

Câte trele causele aŭ pututŭ să concurgă la producerea efectuluĭ; causa a treia însă ni se pare a fi fostŭ cea maĭ decisivă: grabnica isolare a Bulgarilorŭ de elementulŭ polonŭ și prelungita comunitate a Sêrbilorŭ cu elementulŭ Bohemŭ.

Indată după trecerea și așezarea Slavinilorŭ peste Dunăre, fóstele lorŭ locuințe dintre Oltŭ și Nistru aŭ fostŭ ocupate de cătră porțiunea cea maĭ apuséná a Anțilorŭ, anume de cătră Ruteni, carĭ s'aŭ grăbitŭ a apuca Moldova, unde aŭ și rĕmasŭ în cursŭ de maĭ mulțĭ secolĭ, luptându-se saŭ înfrățindu-se acolo cu Pecenegiĭ, cu Cumaniĭ, apoĭ cu Românĭ. Pe lângă Rutenĭ, cată să fi fostŭ și stoluri de vechiĭ veciní aĭ Polonilorŭ Litvanĭ, polonesce «Litwa», unŭ némŭ multŭ maĭ sĕlbaticŭ decât Slaviĭ și a cărora atingere de atuncĭ cu Românĭ, deși fórte scurtă, totușĭ ne-a lăsatŭ o amintire supĕrăciósă în cuvîntulŭ «litfă» saŭ «liftă»: «litfă rea», «liftă spurcată». Acéstă «litfă» saŭ «liftă» la Moldovenĭ și la Muntenĭ nu se póte trage decât numaĭ din acea epocă, de óre-ce cu Litvania propriŭ dișă

Românii dela Dunăre n'aŭ fostŭ nicĭ odată în vecinătate. Prin Rutenĭ dar și prin ceĭ-lalțĭ, continuitatea între Slavinĭ, adecă vechiĭ Bulgarĭ, și între Poloni a fostŭ astŭ-felŭ ruptă pentru totŭ-d'a-una. Substratulŭ românescŭ a pututŭ să lucreze fără nicĭ o pedică asupra stratuluĭ bulgărescŭ, și a lucratŭ atât de vigurosŭ, încât nu numaĭ a modificatŭ gramatica și a sguduitŭ accentuațiunea, dar încă a transmisŭ Bulgarilorŭ trăsurile cele maĭ caracteristice ale vocalismuluĭ românescŭ: pe *ea*, pe *oa* și pe vocala obscură mobilă. Despre *ea* și *oa* la Bulgarĭ noĭ nu vomŭ vorbì aci; despre vocala obscură mobilă vomŭ constata numaĭ că Bulgariĭ, întocmaĭ ca Românii și contra tuturorŭ legilorŭ foneticeĭ slavice, lasă pe *a* a trece în *ă* de câte orĭ *a* perde accentulŭ: *slàtkă* și *slătkà*, ca la noĭ *bàrbă* și *bărbàtŭ*.

Incepêndŭ de pe la finea secoluluĭ VII și până pe la începutulŭ secoluluĭ X, adecă într'unŭ intervalŭ de celŭ puținŭ două sute de anĭ, s'aŭ cristalisatŭ naționalitatea polono-română a Bulgarilorŭ și naționalitatea bohemo-română a Sêrbilorŭ, deja după ce se tradusese Sânta Scriptură în vechea bulgară, de vreme ce în limba aceleĭ traduceri nu se recunósce încă puternica lucrare a substratuluĭ românescŭ asupra stratuluĭ slavicŭ. In acestŭ intervalŭ de timpŭ, la finea secoluluĭ IX, cade năvălirea Ungurilorŭ în Pannonia, — unŭ evenimentŭ care a datŭ nascere Moravo-Românilorŭ pe de-o-parte, pe de alta Macedo-Românilorŭ și Istriano-Românilorŭ.

Noĭ înlăturămŭ cu totulŭ pe fămosulŭ *Notarius anonymus Belae regis* și cele-lalte fântânĭ, în carĭ se afirmă că Maghiariĭ la intrarea lorŭ în Pannonia aŭ găsitŭ acolo pe Slavĭ, maĭ corectŭ pe Slovenĭ, și pe Românĭ. Acele fântânĭ potŭ fi criticate, potŭ fi bănuite, potŭ fi spulberate, potŭ fi h u n f a l v i s a t e, — puținŭ ne pasă. Ca punctŭ de plecare nouĕ ne ajunge unŭ textŭ istoricŭ maĭ pe sus de tóte texturile: existența Românilorŭ în Moravia. Este unŭ textŭ, pe care o mie de Rösleri nu vorŭ fi în stare să-lŭ rĕstórne, și nicĭ măcarŭ să-lŭ restălmăcéscă în felulŭ lorŭ. Aceĭ Românĭ cum

óre ar fi pututŭ eĭ să nemeréscă în Moravia, dacă nu ĭ-ar fi împinsŭ într'acolo din Pannonia năvălirea Ungurilorŭ?

Astădĭ, în urma cercetărilorŭ luĭ Miklosich și ale luĭ Bartoš (Moravské Valašsko, în Osvěta, 1880, p. 369—386), nimenea nu se maĭ îndoesce că Valachiĭ din Moravia sunt adevěrațĭ Românĭ, cu desĕvêrșire slavisațĭ de nu se maĭ scie de când, dar maĭ păstrându încă multe cuvinte românescĭ, unele sub forma românéscă cea maĭ veche, de exemplu «glag = chiagŭ,» din latinulŭ rusticŭ «clagum = coagulum,» cu nemuiarea luĭ *cl* în *chĭ*, saŭ «merenda = merindă,» latinulŭ «merenda,» cu netrecerea luĭ *e* în *i*. Moravo-Româniĭ aŭ conservatŭ chiar unele vorbe romanice dispărute din graiulŭ românescŭ, bună-óră «tropa» = francesulŭ «troupe» = spaniolulŭ «tropa». Unŭ Moravo-românŭ, Beneš Kulda, a publicatŭ în douĕ tomurĭ basmele româno-morave (Morawské národní pohádky, Praha, 1874—75), în carĭ cetitorulŭ se isbesce mereŭ de asemenĭ românisme. Epoca slavisăriĭ acestorŭ Românĭ din Moravia este așa de veche, încât nicĭ unŭ documentŭ moravŭ nu-ĭ deosebesce de ceĭ-lalțĭ Slavĭ de acolo. In actele morave din secolulŭ XI abia se maĭ găsescŭ câte-va nume personale românescĭ, precum «Crisan,» «Bukan filius Neg» și «Kokor» într'unŭ actŭ din 1052 (Boczek, Cod. Morav. I, 125), carĭ însă nicĭ acelea nu sunt pe deplinŭ sigure. Așezarea dar a acelorŭ Românĭ în Moravia trebue urcată cu vr'o doĭ secolĭ maĭ sus, întâlnindu-se astŭ-felŭ din punctŭ în punctŭ cu năvălirea Ungurilorŭ în Pannonia.

Năvălindŭ în Pannonia despre nordŭ și orientŭ, Ungurĭĭ aŭ trebuitŭ firesce să împingă pe Românĭĭ de acolo în cele douĕ direcțiunĭ opuse puncturilorŭ de intrare, adecă spre occidentŭ și spre sudŭ. Spre occidentŭ aŭ fostŭ împinșĭ Românĭĭ pe carĭ ĭĭ găsimŭ apoĭ în Moravia, cu totulŭ despărțițĭ de restulŭ Românimiĭ și slavisațĭ fără nicĭ o greutate; spre sudŭ, adecă peste Dunăre, aŭ fostŭ împinse alte cete de Românĭ, din carĭ unĭĭ, ceĭ din Bosnia maĭ alesŭ, șĭ-aŭ păstratŭ multŭ timpŭ naționalitatea și s'aŭ serbisatŭ d'abia după secolulŭ XV (Miklosich, Wander. d. Rumunen, 3—6), alțiĭ — Istriano-

Românii—aŭ nemeritŭ tocmaĭ pe la Triestŭ, unde aŭ pututŭ să resiste bine-reŭ serbisăriĭ, mulțumită stăpâniriĭ italiene de acolo; în fine o sémă, numĕrulŭ celŭ maĭ mare, trecêndŭ prin elementulŭ sêrbescŭ și prin celŭ bulgărescŭ, s'aŭ străcuratŭ în Macedonia, în Epirŭ și în Tesalia, unde nu s'aŭ desnaționalisatŭ din causă că acolo se începuse deja lupta între Grecĭ și între Slavĭ, astŭ-felŭ că nicĭ Greciĭ nu maĭ eraŭ tarĭ, nicĭ Slaviĭ nu se întăriseră încă. Profitândŭ de acestŭ antagonismŭ, Românii sciură cu dibăcie a se însoți: când cu Greciĭ contra Slavilorŭ, când cu Slaviĭ contra Grecilorŭ, căutândŭ maĭ pre sus de tóte a se consolidà eĭ înșișĭ, iar după ce se consolidară, peste vr'o doĭ secolĭ și maĭ bine, eĭ aŭ isbutitŭ a fundà imperiulŭ romăno-bulgarŭ alŭ Asanilorŭ.

Așa dar nascerea Macedo-Românilorŭ, a Istriano-Românilorŭ și a Moravo-Românilorŭ datézĕ de o potrivă din secolulŭ X, nefiindŭ eĭ toțĭ altŭ ceva decât nisce Daco-Românĭ împinșĭ din Pannonia spre sudŭ și spre apusŭ prin năvălirea maghiară. Tocmaĭ acésta resultă și din cronica ruséscă a luĭ Nestorŭ, scriitorŭ din secolulŭ XI, care dice sub aniĭ 886—898 (ed. Miklosich p. 12): «aŭ trecutŭ «lângă Kiew Ungariĭ, pe délulŭ ce se numesce celŭ ungurescŭ, și «ajungêndŭ la Nipru aŭ așezatŭ corturile lorŭ, căcĭ umblă și eĭ «cu corturĭ ca Cumaniĭ, și venindŭ din părțile rĕsărituluĭ s'aŭ re-«peditŭ peste munțĭ marĭ și aŭ începutŭ a face resboiŭ cu Românii «și cu Sloveniĭ carĭ locuiaŭ acolo, fiindŭ-că dintâiŭ locuiseră «acolo Sloveniĭ, apoĭ Românii aŭ cuprinsŭ pămîntulŭ Slovenilorŭ, «de aci Ungurii aŭ gonitŭ pe Românĭ și aŭ rĕmasŭ cu «Sloveniĭ, pe carĭ i-aŭ supusŭ, și de atuncĭ se chiamă Țéra-«Unguréscă, și aŭ începutŭ Ungariĭ a face răsboiŭ Grecilorŭ, «predândŭ Tracia și Macedonia până la Tesalonica, și aŭ începutŭ «a face răsboiŭ cu Moraviĭ și cu Bohemiĭ . . .» In acestŭ prețiosŭ textŭ nu numaĭ se constată că Ungariĭ aŭ găsitŭ pe Românĭ în Pannonia: «počaša voĭevati na živuščaĭa tu Vlahy» și că ĭ-aŭ alungatŭ de acolo: «Ugri prognaša Vlahy i naslĕdiša zemlĭu,» dar se maĭ constată totŭ-odată că mișcarea cea centrifugă a Ungurilorŭ s'a făcutŭ anume în cele douĕ direcțiunĭ: spre sudŭ către Balcanĭ și

spre apusŭ către Moravia: prima mișcare ne-a explicatŭ deja maĭ sus originea Românilorŭ transdanubianĭ de astădĭ, iar a doua mișcare pe aceea a Moravo-Românilorŭ.

In cronica luĭ Nestorŭ trebue despărțită cu stăruință partea cea dela începutŭ, în care nu se află nicĭ o indicațiune cronologică, de partea cea următóre, unde evenimentele sunt înșirate anŭ după anŭ, anume de la anulŭ 852 încóce. Prima parte, o stângace țesĕtură de legende, n'are aprópe nicĭ o valóre istorică. Acolo, bună-óră, Nestorŭ ne spune dintâĭ că «Vlachiĭ» aŭ alungatŭ pe toțĭ Slaviĭ din regiunea Dunăriĭ, făcêndu-ĭ să plece spre nordŭ; apoĭ maĭ jos ne povestesce că apostolulŭ Andreiŭ a găsitŭ pe Slavĭ tocmaĭ la Novgorodŭ, de unde resultă că acea alungare a tuturorŭ Slavilorŭ din regiunea Dunăriĭ se întêmplase cu multŭ timpŭ înainte de Cristŭ, de vreme ce pe timpulŭ apostolilorŭ eĭ eraŭ deja așezațĭ la Novgorodŭ, iar prin urmare numele «Vlachilorŭ» nu se maĭ póte aplica nicĭ chiar la vechiĭ Romanĭ, astŭ-felŭ că școla luĭ Schaffarik se vĕdŭ silită a preface pe aceĭ «Vlachĭ» în Galĭ și a născocĭ o fantasmagorie a unorŭ lupte preistorice între Slavĭ și Celțĭ. Incă odată, prima parte a croniceĭ luĭ Nestorŭ e aprópe o galimatie. Cu totulŭ altŭ ceva este partea cea cronologică. Aci călugărulŭ dela Kiew, înșirândŭ lucrurĭ apropiate de timpulŭ sĕŭ și despre carĭ elŭ avea informațiunĭ precise, devine unulŭ din isvórele cele maĭ prețióse pentru istoria medievală a Europeĭ orientale. De acéstă natură este și relațiunea de maĭ sus a luĭ Nestorŭ despre mersulŭ Ungurilorŭ pe lângă Kiew, despre trecerea lorŭ prin Carpațĭ, despre intrarea în Pannonia, despre lupta cu Sloveniĭ și cu Româniĭ, despre gonirea Românilorŭ. Acéstă relațiune resistă orĭ-căreĭ restălmăcirĭ rösleriane.

Primulŭ textŭ, care menționézĕ pe Macedo-Românĭ, este din anulŭ 976, adecă numaĭ vr'o opt-decĭ de anĭ după năvălirea Ungurilorŭ în Pannonia. Acelŭ textŭ se cuprinde anume la Bizantinulŭ Kedrenos (II, 435) și ne spune, că atuncĭ unŭ principe bulgarŭ a fostŭ ucisŭ de «nesce drumașĭ românĭ»: „παρὰ τινων Βλάχων ὁδιτῶν". Româniĭ ceĭ fugărițĭ din Pannonia nu eraŭ încă așezațĭ nicăirĭ în-

tr'unŭ modŭ statornicŭ, ci alcătuiaŭ d'o-cam-dată cete de bejenarĭ fără adăpostŭ.

Peste unŭ secolŭ lucrurile se schimbă. La Bizantinulŭ Kekaumenos, scriitorŭ de pe la 1070, alŭ căruia textŭ s'a descoperitŭ abia de vr'o ḑece anĭ, ne întîmpină următorulŭ pasagiŭ:

Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν τοῦτο· ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Βλάχων γένος ἄπιστόν τε παντελῶς (ἐστι) καὶ διεστραμμένον, μήτε εἰς Θεὸν ἔχον πίστιν ὀρθὴν μήτε εἰς βασιλέα μήτε εἰς συγγενῆ, ἢ φίλον, ἀλλὰ ἀγωνιζόμενον πάντας καταπραγματεύεσθαι· ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάνυ· ὀμνύμενον καθ' ἑκάστην ὅρκους φρικωδεστάτους πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἀθετοῦν ῥᾳδίως· τοιοῦντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεκνίας καὶ σοφιζόμενοι διὰ τούτων ἀπατᾶν τοὺς ἁπλουστέρους· οὐδέποτε δὲ ἐφύλαξεν πίστιν πρός τινα, οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων. Πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασιλέως Τραϊανοῦ καὶ παντελῶς ἐκτριβέντες ἑάλωσαν,, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δεκεβάλου ἀποσφαγέντος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ δόρατος ἀναρτηθέντος ἐν μέσῃ τῇ πόλει Ῥωμαίων. Οὗτοι γάρ εἰσὶν οἱ λεγόμενοι Δάκοι καὶ Βέσσοι; ᾤκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου, ὃν νῦν ποταμὸν Σάβαν καλοῦμεν, ἔνθα Σέρβοι ἀρτίως οἰκοῦσιν, ἐν ὀχυροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις. Τούτοις θαρροῦντες ὑπεκρίνοντο ἀγάπην καὶ δούλωσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὀχυρωμάτων ἐληΐζοντο τὰς χώρας τῶν Ῥωμαίων· ὅθεν ἀγανακτήσαντες κατ' αὐτῶν, ὡς εἴρηται, διέφθειραν αὐτούς. Οἱ

Să sciţĭ dela mine, voĭ şi aĭ voştri, că alŭ Vlachilorŭ némŭ e necredinciosŭ la culme şi stricatŭ, nicĭ luĭ Dumneḑeŭ ţinêndŭ credinţă dréptă, nicĭ împĕratuluĭ, nicĭ rudeĭ saŭ amiculuĭ, ci silindu-se a-ĭ amăgi pe toţĭ. Marĭ minciunoşĭ şi tâlharĭ vestiţĭ, eĭ sunt pururea gata a jurà prietenilorŭ cele maĭ grozave jurăminte, şi a le călcà apoĭ cu uşurinţă, făcêndŭ frăţiĭ de cruce şi cumetriĭ, meşterĭ de a înşelà prin ele pe ceĭ proştĭ. Nicĭ o dată n'aŭ fostŭ eĭ cuĭ-va cu credinţă, nicĭ chiar vechilorŭ împĕraţĭ aĭ Romanilorŭ. Impĕratulŭ Traianŭ îĭ atacase, ĭ-a strivitŭ de totŭ şi ĭ-a robitŭ, uciḑêndŭ pe împĕratulŭ lorŭ Decebalŭ, alŭ căruia capŭ a fostŭ înfiptŭ într'o suliţă în mijloculŭ oraşuluĭ Roma. Eĭ sunt aşa numiţiĭ Dacĭ şi Bessĭ. De 'ntâĭ locuiserà *în vecinătatea Dunării şi a fluviuluĭ Saŭ numitŭ astăḑi Sava, unde acum locuescŭ Serbiĭ,* în locurĭ tarĭ, grele de străbătutŭ, pe carĭ rezemându-se, făţăriaŭ iubire şi supunere către vechiĭ împĕraţĭ, pe când din întăririle lorŭ năvăliaŭ şi pustiiaŭ provinciile Romanilorŭ, încât aceştia, perḑêndŭ răbdarea, precum am spus'o, ĭ-aŭ strivitŭ. Atuncĭ *fugindŭ de acolo,* eĭ s'aŭ rĕspânditŭ în totŭ Epirulŭ

καὶ ἐξελθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ᾤκησαν τὴν Ἑλλάδα.... (1)

și Macedonia, ceĭ maĭ mulțĭ s'aŭ așezatŭ în Elada....

In acestŭ pasagiŭ, este o parte pe care Kekaumenos a luat'o din lecturile sale clasice, bună-óră despre Bessĭ din Strabone (VII, 5 § 12) și despre lupta luĭ Traianŭ cu Decebalŭ din Dione Cassiŭ (ed. Gros, IX, 419); este o parte însă, în privința căreĭa elŭ nu putea să aibă decât informațiunĭ personale, și anume:

1. în secolulŭ XI Româniĭ locuiaŭ în Epirŭ, în Macedonia, și fórte mulțĭ în Elada;

2. aceĭ Românĭ sciaŭ să amețéscă și să înșele prin viclenie pe toțĭ dușmaniĭ lorŭ;

3. eĭ veniră acolo, fugindŭ dintr'o regiune învecinată cu rîulŭ Sava, adecă nu din Dacia, ci din Pannonia.

De cătră cine fuseseră alungațĭ Româniĭ din Pannonia? Acésta Kekaumenos n'o scia, și de aceea elŭ o atribue într'unŭ modŭ vagŭ «vechilorŭ împĕrațĭ», căḑêndŭ astŭ-felŭ în douĕ nepotrivelĭ:

1. ar fi fostŭ absurdŭ ca «vechiĭ împĕrațĭ» să fugăréscă pe Românĭ din Pannonia tocmaĭ în interiorulŭ imperiuluĭ, adecă să-ĭ adăpostéscă în locŭ de a-ĭ gonì;

2. din causa aceleĭ fugăririĭ Româniĭ veniseră a se așezà pênă în Elada, unde iarăș ar fi absurdŭ de a-ĭ căutà sub «vechiĭ împĕrațĭ».

Pasagiulŭ din Kekaumenos se póte înțelege pe deplinŭ numaĭ întregindu-se prin cronica luĭ Nestorŭ: invasiunea maghiară a fostŭ acea care alungase pe Românĭ din Pannonia.

Tuturorŭ istoricilorŭ noștri a rĕmasŭ necunoscutŭ unŭ prețiosŭ chrisovŭ dela împĕratulŭ bizantinŭ Basiliŭ Bulgaroctonulŭ, care—după ce nimicise primulŭ imperiŭ bulgărescŭ—ne spune în anulŭ 1020 că «în întréga Bulgarie se află împrăștiațĭ Românĭ, iar lângă rîulŭ «Var-

(1) Vasilievski, Совѣты и разказы византійскаго боярина XI вѣка, Petersburg 1881, pag. 106—2, 169.

«dari», adecă în Rumelia, locuescŭ o sémă de Unguri»: *τῶν ἀνὰ πάσαν Βουλγαρίαν Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρδάριον Τούρκων.* (Голубинскій, Исторія церквей, Moskva 1871 p. 263).

Aceĭ Românĭ din 1020 nu eraŭ Meso-Latinii ceĭ găsiți de Slavinĭ în Balcanĭ în secolulŭ VII și dispăruți apoĭ prin amestecŭ cu dînșiĭ, ci eraŭ Românii ceĭ alungați de cătră Unguri din Pannonia pe la 900—950, pe carĭ gonindu-ĭ Maghiarii, *„Τοῦρκοι“* în cronicele bizantine, o sémă din aceștĭ Maghiarĭ aŭ remasŭ și eĭ în Rumelia.

Mențiunea Ungurilorŭ la unŭ locŭ cu Românii în chrisovulŭ împĕratuluĭ Basiliŭ Bulgaroctonulŭ e fórte caracteristică. Pretinde-va unŭ Hunfalvy, pentru a nu-și perde procesulŭ cu Românii, cum că și aceĭ Unguri locuiaŭ peste Dunăre totŭ din epoca luĭ Aurelianŭ, ca și colonia cea unguréscă de lângă Ochrida, pe care o menționézĕ Anna Comnena: *οἱ περὶ τὴν Ἀχρίδα οἰκοῦντες Τοῦρκοι?*

Despre aceștĭ Unguri vorbesce și Anonimulŭ regeluĭ Bela, când ne spune că în invasiunea peste Dunăre, perdêndŭ pe căpitanulŭ lorŭ, eĭ din prostie nu s'aŭ maĭ întorsŭ în Ungaria: «stultus populus, quia mortuo domino suo viam non dilexit redire ad patriam suam.» Dînșiĭ aŭ rĕmasŭ dincolo de Balcanĭ din prostie, fie și așa, de óre-ce nu avemŭ nicĭ o probă contrarie; Românii însă, alungați din Pannonia de némulŭ acestuĭ «stultus populus», aŭ trebuitŭ să rĕmână peste Dunăre de nevoe.

Năvălirea Ungurilorŭ a avutŭ o importanță extremă pentru istoria Peninsuleĭ Balcanice în véculŭ de mijlocŭ. Pe Românii din Dacia, tarĭ prin cetatea munțilorŭ, Arpadŭ și urmașii sĕĭ n'aŭ fostŭ în stare să-ĭ sfărame saŭ să-ĭ gonéscă, ci chiar din contra aŭ fostŭ aprópe tot-d'a-una bătuți de dînșiĭ; pe Românii însă ceĭ de pe șesulŭ Pannonieĭ, rĕŭ adăpostiți și póte și rĕŭ organisați, Maghiarii ĭ-aŭ alungatŭ, și de aci următórele douĕ consecințe:

dintâĭ, către naționalitatea serbă, plămădită din amestecŭlŭ Bohemilorŭ cu Iliro-Latinii, s'a maĭ altoitŭ acuma unŭ elementŭ dacolatinŭ, de astă dată nu ca substratŭ, ci numaĭ ca accidentŭ, dar accidentŭ fórte însemnatŭ prin înrudirea sa cu substratulŭ;

alŭ doilea, s'a născutŭ naționalitatea macedo-română, care în

cursŭ de vr'o douĕ sute de anĭ, dela secolulŭ X până la secolulŭ XII, n'a încetatŭ de a se totŭ lățì, de o parte până la pólele Balcanilorŭ, de alta până la nordulŭ Eladeĭ.

Calea fiindŭ odată deschisă, din când în când puteaŭ a se maĭ adăuga către aceĭ Macedo-Românĭ cete nouĕ de Românĭ din Dacia, saŭ din ceĭ eșițĭ cu dînșiĭ totŭ din Pannonia și carĭ se opriseră printre Serbĭ.

Să nu fi fostŭ năvălirea Ungurilorŭ, nu s'ar fi născutŭ acelŭ puternicŭ imperiŭ româno-bulgarŭ alŭ luĭ Ioniță Asénŭ, care dete Bizanțiuluĭ prima adevĕrată lovitură de mórte.

Când alăturéză cine-va dialectulŭ daco-românŭ saŭ alŭ *Românilorŭ* propriŭ ḑișĭ cu dialectulŭ macedo-românŭ alŭ *Armânilorŭ* și cu celŭ istriano-românŭ alŭ *Rumerilorŭ*, nu póte să nu constate următórele:

1. Aceste treĭ dialecte diferă între ele maĭ puținŭ decât dialectele provinciale din Italia și din Franța, iar prin urmare e peste putință ca rumperea continuităței între ele să fie veche. Separațiunea s'a operatŭ fórte târḑiŭ, după ce totalitatea uneĭ singure limbĭ românescĭ fusese deja pe deplinŭ formată, crescută și consolidată, ceea ce s'a întîmplatŭ anume între secoliĭ III — IX, în cursŭ de șése sute de anĭ, în țéra unde Traianŭ îșĭ pusese piciorulŭ trecêndŭ podulŭ dela Severinŭ și de unde apoĭ elementulŭ românescŭ s'a întinsŭ treptatŭ în Ardélŭ, în Banatŭ, în Pannonia.

2. Dialectulŭ daco-românŭ presintă o desvoltare liniștită organică, în care nu ne întîmpină contrastulŭ între unŭ prea mare conservatismŭ pe de o parte și între o prea mare desfigurare pe de alta, ca la Macedo-Românĭ și cu atâtŭ maĭ multŭ la Istriano-Românĭ. Unŭ asemenea contrastŭ este resultatulŭ uneĭ sguduirĭ. Orice sguduire desequilibréză. Dialectulŭ macedo-românŭ și celŭ istriano-românŭ s'aŭ sdruncinatŭ prin colindările lorŭ, pe când celŭ daco-românŭ s'a mișcatŭ simetricesce, rĕmânêndŭ nestrămutatŭ în aceleași condițiunĭ teritoriale, climaterice și etnice.

Faĭmósa teorie a luĭ Rösler este o ipotesă anti-linguistică și anti-

istorică totŭ-odată. Anti-linguistică, de vreme ce ea se întemeiază pe absoluta nescire a legilorŭ de formaţiunea dialectelorŭ. Anti-istorică, fiindŭ-că ea uită în genere că popórele din véculŭ de mijlocŭ se împingeaŭ dela nordŭ spre sudŭ, nicĭ odată dela sudŭ spre nordŭ, şi uită în specie că Românii eraŭ atuncĭ ciobanĭ, iar migraţiunile ciobanilorŭ sunt tot-d'a-una iarăşĭ dela nordŭ spre sudŭ, nicĭ-odată dela sudŭ spre nordŭ.

Când e vorba de începutulŭ popórelorŭ şi de epoce întunecóse din viéţa lorŭ, orĭ-ce studiŭ exclusivŭ istoricŭ duce la încheerĭ greşite; la încheerĭ greşite, nu maĭ puţinŭ, duce orĭ-ce studiŭ exclusivŭ linguisticŭ. Pentru a nemerì adevĕrulŭ, saŭ încaĭ a ne apropià de adevĕrŭ, trebue neapĕratŭ unŭ studiŭ paralelŭ istorico-linguisticŭ. Când unŭ textŭ istoricŭ se întăresce printr'unŭ faptŭ linguisticŭ saŭ vice-versa, ambele urmărite pe o cale strînsŭ metodică, atuncĭ şi numaĭ atuncĭ adevĕrulŭ e găsitŭ.

Isprăvindŭ, mĕ întrebŭ acuma: isbutit'am óre a limpedì problemele cele marĭ, puse în capulŭ studiuluĭ de faţă?

Primulŭ stratŭ etnicŭ cunoscutŭ alŭ Peninsuleĭ Balcanice întregĭ aŭ fostŭ Pelasgiĭ, o ginte ne-semitică şi ne-indo-europee, sĕmĕnândŭ la apucăturĭ maĭ alesŭ cu vechiĭ Egiptenĭ.

Peste substratulŭ pelasgicŭ, amestecându-se cu elŭ, s'aŭ aşezatŭ, cu vr'o 2000 de anĭ înainte de Cristŭ, douĕ ginţĭ indo-europee deosebite: Elenii şi Traciĭ.

Greciĭ de astădĭ, cu tóte ingredientele străine primite în cursulŭ vécurilorŭ, sunt o continuitate directă a anticilorŭ Elenĭ; iar o continuitate directă a anticilorŭ Tracĭ sunt Albanesiĭ de astădĭ, carĭ însă represintă numaĭ unulŭ din numerósele dialecte tracice.

Afară de Albanesĭ, toţĭ ceĭ-lalţĭ Tracĭ, împărţiţĭ într'o mulţime de popóre marĭ şi micĭ, aŭ fostŭ desnaţionalisaţĭ sub dominaţiunea romană, şi anume Traciĭ ceĭ sudicĭ, dela Balcanĭ în jos până la Elada, aŭ fostŭ grecisaţĭ, Traciĭ ceĭ nordicĭ aŭ fostŭ latinisaţĭ.

Latinisarea Tracilorŭ nordicĭ, făptuită între şecoliĭ III — VI, a

produsŭ treĭ dialecte traco-latine: dialectulŭ meso-latinŭ între Dunăre și între Balcanĭ, dialectulŭ iliro-latinŭ între Balcanĭ și între Adriatica, dialectulŭ daco-latinŭ în Carpațĭ.

In secolulŭ VII, aprópe în acelașĭ timpŭ unŭ poporŭ slavicŭ de ramura polonă s'a așezatŭ peste Meso-Latinĭ, cu carĭ amestecându-se, a datŭ nascere națiuniĭ româno-slavice numite maĭ târdiŭ Bulgarĭ, iar unŭ poporŭ slavicŭ de ramura bohemă s'a așezatŭ peste Iliro-Latinĭ, cu carĭ amestecându-se, a datŭ nascere némuluĭ româno-slavicŭ alŭ Serbilorŭ.

Inainte și în totŭ timpulŭ acelorŭ mișcărĭ polono-boheme, Daco-Latiniĭ locuiaŭ netulburațĭ în Oltenia, în Banatŭ și într'o parte a Ardéluluĭ, de unde cu încetulŭ își întinseră crengile asupra Pannonieĭ, pe când în Moldova și până la Oltŭ se învêrtiaŭ — parte Tătarĭ, parte Slavĭ — Pecenegiĭ, Comaniĭ, Rutenĭĭ și chiar Litvaniĭ.

Năvălirea Ungurilorŭ în secolulŭ X n'a pututŭ să nimicéscă saŭ să alunge pe Românĭĭ ceĭ din părțile Dacieĭ propriŭ dise, dar a reușitŭ să împingă o sémă de Românĭ din Pannonia spre Moravia, unde eĭ n'aŭ întârdiatŭ a fi slavisațĭ, iar pe ceĭ-lalțĭ Românĭ totŭ din Pannonia i-a gonitŭ peste Dunăre, unde dînșiĭ parte s'aŭ slavisatŭ, parte s'aŭ păstratŭ în Istria, partea cea maĭ mare a alcătuitŭ sîmburele Macedo-Românilorŭ de astădĭ.

In acestŭ modŭ, după secolulŭ X, afară de Daco-Latiniĭ ceĭ vechĭ rĕmașĭ în Carpațĭ, carĭ aŭ păstratŭ numele de *Românĭ*, menționatŭ deja la Iornande, s'aŭ ivitŭ douĕ odrasle ale lorŭ peste Dunăre: *Armânĭĭ* la sud de Balcanĭ și *Rumerĭĭ* lângă Triest.

Sunt acum treĭ-decĭ de anĭ și maĭ bine de când, printr'o monografiă despre *Io* în titlulŭ Domnilorŭ românĭ și bulgarĭ și printr'unŭ studiŭ întitulatŭ «*Periŭ aŭ Dacĭĭ?*» eŭ începusemŭ unŭ șirŭ ne'ntreruptŭ de cercetărĭ analitice asupra istorieĭ române. Lucrarea de față, o scurtă sintesă a aceleĭ lungĭ analise, este ultimulŭ cuvîntŭ alŭ meŭ asupra unorŭ mărețe nedumeririĭ, carĭ m'aŭ sbuciumatŭ peste unŭ pătrarŭ de secolŭ. Căutându totŭ-deauna adevĕrulŭ numaĭ pentru adevĕrŭ, fără nicĭ unŭ folosŭ egoistŭ și fără nicĭ o

tendință șovinistă, sunt fericitŭ de a constata că nu m'am contrasisŭ nicĭ-odată în trăsurile cele fundamentale, deși mĭ-a plăcutŭ totŭ-d'a-una a mĕ completa și une-orĭ a mĕ rectifica eŭ însu-mĭ în amĕrunte. Dar fericirea mea cea maĭ mare este, că resultatulŭ definitivŭ alŭ munciĭ mele nu împinge la desbinare, ci îndémnă la înfrățire. Tóte popórele balcanice, Româniĭ, Greciĭ, Albanesiĭ, Sêrbiĭ și Bulgariĭ, ne aparŭ acum ca o singură familiă strînsŭ înrudită, ca unŭ *συμπόσιον* de frațĭ, de verĭ și de cumnațĭ.